

הכשרת המטבח לפסח

ניסן תשע"ו

**הדברים נכתבו בדרך לימוד הסוגיות,
ואין להסיק מהם כלל הלכה למעשה**

**משה נאומבורג
052-7634479
הערות והארות יתקבלו בברכה**

הכשרת השיש

נהוג בעם ישראל כולו להכשיר את השיש קודם פסח, ואחר ההכשרה להניח כיסוי הולם מע"ג השיש.

ודבר זה צריך לבארו א. למה השיש צריך הגעלה ב. איזה הגעלה תועיל לו ג. ואם אכן הגעלה עלתה לו למה צריך להניח כיסוי על השיש ד. אם מניח כיסוי לשם מה צריך הגעלה. ובמהלך דברים אלו יובאו השיטות בענין זה וכל המסתעף ממנו.

סוגי שיש

בשוק ישנם שני סוגי שיש, סוג אחד מכונה שיש "גרניט" או "חברון" סוגים אלו עשויים משיש אמיתי וטבעי, סוג שני מכונה "אבן קיסר" שיש זה הוא שיש מלאכותי

הגרניט והחברון באים כשיש טבעי לחלוטין שנחתכו מאבן גדולה הנקראת "חברון" ו"גרניט" ורק עוברים חיתוך וליטוש במפעל, ובפשטות ההגעלה אמורה להועיל בהם היות והם ככלי אבן שמהני ביה הגעלה,¹ ובשיש זה הוא הנדון שלפנינו, על אמצעות הבליעה ואמצעות ההגעלה, דקיי"ל "כבולעו כך פולטו" פי' שבאופן בו נטרף ונבלע האיסור בשיש כן תעשה הפליטה-ההגעלה, ומצד מרכיבי השיש הם סוג חומר כזה שפולט את הבליעות שבו והוא באמצעות חום, ועי' לקמן שגם בשיש זה יש לחשוש

הסוג הנוסף הוא שיש "קיסר" הנעשה מחלקקי שיש טחונים והוא שלוקחים את אותם האבנים הנ"ל וטוחנים אותם ונעשים כמו חול ומערבים בהם דבק

¹ בכלי אבן נחלקו הראשו' דעת רב האי גאון שאין להם תקנה ככלי חרס, ומאידך בתשובה לרב האי גאון כתב שסגי בשטיפה בלבד, ודעת רב הראשו' הרא"ש הרמב"ם ועוד דדינם שוה לכלי מתכת וסגי בהגעלה. וכן כתב הרי"ף. ולהל' פסק השו"ע (ס"ח) דכלי אבן דינם בהגעלה, ולפי"ז דינו בהעגלה ויכול להגעילם כפי העצות המבוארות לקמן, אם ע"י עירוי ואם ע"י אבן מלובנת.

ובכך יוצרים יציקה של שיש, דבר זה נעשה במטרה ליצור צבעים שונים מאשר הצבעים שיש בגרניט וחברון והוא בעזרת הטחינה, מאשר בררתי וקראתי יש בשיש מהסוג הזה כ-93% של "קוורץ" שהוא השיש הטחון ואילו 7% של חומר דבק כימי עם צבע שמעריבים יחד והדבק פועל שיהיה כגוש אחד, ולאחר שהוא קשה מכניסים אותו לתנור בחום של כמאה מעלות כדי להפסיק את פעולת הדבק

ויש לדון כלפי שחיקת אבנים הזו מה דינה לגבי הגעלה, אם נחשב כמו חול ודינו ככלי חרס לגבי הגעלה,² או דינו כאבן היות ובעצם הוא אינו חול אלא רק אחרי שנכתש נעשה כמין חול

ובשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א במפתחות לס' קמו אות ח) כבר דן בזה ומסתפק שם מה הגדרה של שחיקת אבנים זו ובשו"ת מחנה חיים (ח"ב יו"ד ס' כז ד"ה אך באמת) כתב שם שאינו חול אלא אבן, וכן כתב בס' תבואת שמש (ס' נג) נמצא ששיש קיסר מהני לו הגעלה היות ואינו כלי חרס שעליו נאמר שאינו יוצא מדי דופיו לעולם

מאידך דעת היד יהודה (ס' ס"ט, פירוש הארוך ס"ק פא) דס"ל דכלי הנעשה מאבן שנכתשה כחול דינו כחול דהיינו ככלי חרס וממילא לא מועילה לו

² כלי חרס מבואר בגמ' שבולע ואם אכן בולע הרי שצריך להגעיל והגעלה אינו מועילה לו ויליף מהפס' (ויקרא ו כא) "וכלי חרש אשר תבשל בו ישר וכו' ואם בכלי נחשת בשלה ומרק ושטף במים" גבי כלי שהתבשל בו בשר חטאת הרי שרק לכלי מתכת מועילה הגעלה במים ולא לכלי חרס, אלא דעדין מי אמר שהם בולעים, ובגמ' בפסחים (ל:) דנה הני מאני דקוניא מהו לאישתמושי בהו בפסחא וכו' פ"י כלי חרס וכו' ואו' הגמ' ז"ל מאי אמר להו חזינא להו דמידייתי אלמא בלעי ואסירי, פ"י שרואים שהוא בולע והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם

הגעלה, וכן ע"י בדרכי תשובה (יו"ד ס' קכא ס"ק כה) נמצא א"כ ששיש קיסר לא עלתה לו הגעלה, והדבר שנוי במחלוקת

ויש שרצו לומר דגם לשיטה זו יש מקום להקל שיעזור הגעלה דהנה כתב המג"א (תנא, ד) דלבנה שנתיבשה בחמה ולא בתנור דין כלי אדמה יש להן וכתב הפרמ"ג שלכן יעזור הגעלה, וכן פסק המשנ"ב (ס"ק יח)

ולפי"ז רצו להקל בשיש קיסר היות ומה שהוא מתקשה זה ע"י הדבק, ורק אחר שנתקשה שמים אותו בתנור וגם החום שבתנור הוא חום פחות מאפיה רגילה (והוא חום של כמאה מעלות) ממילא דין כלי אדמה יש להם ולא כלי חרס ככלי כבשן, וגם לשיטות שס"ל שכלי אדמה דין כלי חרס יש להם יש מקום להקל א. דרב מנין ובנין סוברים שדין כלי אבן יש להם ולא כלי חרס ב. יש שסוברים ששחיקת אבן זו אינה ככלי חרס

ונחלקו בזה גם גדולי פוסקי האחרונים בחזו"א (או"ח ס' קכ ס"ק כב) החמיר בזה, ומאידך ראיתי שהגרש"ז בהליכות שלמה (פ"ג הלכה ב) הקל בזה

אלא דמחמת החומרים הנוספים שמעורבים בו יש לדון דהנה כאמור לעיל מעורב בו עוד 7% של חומרים כימים וחלק ניכר ממנו הוא הדבק, ויש לדון האם מועילה הגעלה לדבק, ונדון זה הוא נדון כללי האם יש הגעלה בדברים שאינם מפורשים בתורה בחזו"ל בשו"ע ובנו"כ, דמה שמפורש הוא כלי מתכות, עץ, אבן, גללים, אדמה, אבל כדוגמא כלי פלסטיק לא נתבאר ודנו הפוסקים אף בזה,³ וא"כ ה"ה דיש לדון גבי דבק וכל כיו"ב

³ ראיתי שמביאים שהגר"נ קרליץ העיד שהחזו"א הורה לאלו שהגעילו כלים בפסח בצבא שצלחות העשויות מפלסטיק אפשר להגעילם היות וצלחת שימוש בכלי שלישי, הרי שרק בצירוף הקל, ובאמת שהחזו"א עצמו גבי איסור שבת דעתו שאין חילוק בין כלי שני לכלי שלישי

ומאידך גם אם נאמר שלא עלתה לו הגעלה מחמת סוג החומרים שבו, אבל יש לצדד להקל היות והאחוזים שמעורב בשיש הוא המיעוט והרב כאמור הוא אבן, ובאנו לנדון בהגעלת כלים לכלי שמיעוטו מחרס ורובו שאינו חרס דעל המיעוט לא עלתה הגעלה ועל הרוב כן

ובשו"ת בית יצחק (ח"א ס' קמו, במפתחות אות ז) הסתפק בדבר, וכן בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ג ס' כח) הסתפק בזה ובשו"ת מהרש"ם (ח"א ס' נג) דן אודות כוסות שהרב מורכב מדבר שהוא בר הגעלה ואילו מיעוט מאינו בר הגעלה, וכתב שם ז"ל הנה כיון שא"א לברר ד"ז כעצמים בבטן וכו', איך נבא להקל, עכ"ד

ובדרכי תשובה (יו"ד קכ"א סס"ק כ) הביא להתיר בזה, וכן בתבואות שמש (ס' נג וצב') כתב להתיר דאזלי' בתר הרב ובאמת שבנדון דידן יש עוד לצרף להתיר דגם אם לא אזלי' בתר הרב מי ימר שדבק דינו ככלי חרס ויתכן והוא בר הגעלה ונמצא שכל מרכיבי השיש ברי הגעלה הם

חששות נוספות בשיש

א. גם אם נקל בשיש קיסר מהטעמים הנ"ל עדין יש לשים לב דיש בשוק מעט שיש קיסר שמעורב בו גם חתיכות זכוכית שבאים במטרה לנוי, ובפסח יש שמחמירים שלא להגעילן בכלל נמצא שמחמת דבר זה לא יכול להגעיל

ב. עוד שמעתי שגם בגרניט וחברון פעמים מערבים בהם דבק, הדבר בא במטרה למלאות את החלל שיש בשיש דבר זה מצוי בשיש שהוא באיכות פחות טובה ולכך יש בו יותר חריצים א"כ גם בשיש אבן עדין יש מקום לומר שלא יהני הגעלה מחמת הדבק שמעורב בו

וגם בסוגים שלא מערבים בשיש עצמו דבק וכיו"ב, עדין מצוי דבק כשמחברים שני חלקי שיש אחד, ודבר זה מצוי שמחברים בין השיש הבשרי לחלבי, ומצוי יותר ששמים שפה סביב השיש שהוא גם משיש ומחברים זאת באמצעות דבק, ויש חשש שיפלט משם החמץ ולהאמור שם לא עלתה לו הגעלה

ג. ציפוי השיש, גם בשיש הטבעי יש ציפוי מע"ג השיש המעניק לשיש מראה מבריק דבר זה מגיע אחר ליטוש ומאשר בררתי לצורך דבר זה מערבים חומרים נוספים המעניקים לשיש ברק, ויש לדון מחמת החומרים הללו

ד. הנה איתא בגמ' גבי הגעלת כלים בדבר שאדם חס עליו לא מועילה הגעלה והטעם מבואר בגמ' דיש חשש שמחמת שחם עליו לא יגעיל אותו כראוי כגון שלא יכניסם לגמרי בתוך המים הרותחים, וכן שלא יחמם את המים היטב עד שיעלו רתיחה דחושש שהכלים יתקלקלו במים רותחים, וכן פסק השו"ע תנא א' וכן בס' ז'⁴

וההוראות בחלק מסוגי השיש שלא יגיע במגע עם חום ולכך נזהרים תמיד שלא להניח עליו סירים חמים וכל כיו"ב מחמת שעשוי הוא להבקע, והיצרנים לא מקבלים אחריות על השתמשות בדבר חם, ומאשר בררתי ככל שהשיש חזק יותר וצפוף יותר החום משפיע עליו ועשוי בקלות להבקע, וכן אכן שהיא חלשה יותר מהרגיל עלול להוצר בה סדקים בקלות ע"י מים ולהאמור בסוגי שיש אלו יש לדון בזה דהלא חושש למגע אם דבר חם, ויש לשאול מורה הוראה

⁴ בס' שאלו ציון (ח"ב סי' כג') מקיל בשולחנות שיש חשש שיתקלקלו ע"י אבן מלובן, ודי בעירו רותחין אע"פ שנאסר ע"י דבר גוש שהונח עליהם, ונימוקו בדדיעבד יש לסמוך על השי' שס"ל דעירו ככ"ר.

וכפי שעניינו רואות בעירוי אין חשש כלל והשיש עמיד בחום בדרגה זו, אלא אם מכשיר ע"י אבן מלובנת כאן החשש גדול יותר היות והחום גבוה יותר מאשר עירוי היות והפוסקים נתנו לו דין כלי ראשון, אלא שגם בזה יש לעי' דיתכן וכדי להכשיר באבן מלובנת ל"צ להניחה ממש על השיש וניתן לערות שהאבן היא מעל גבי השיש, ועי' לקמן בהע' שהארכנו במעלת אבן מלובנת ומה שיוצא מהפוסקים שם

סיבת הצורך להגעיל את השיש

באיסור והיתר הארוך (כלל נח דין סט - ע) כתב נוהגין להחמיר דאפילו כלי שאין משתמשים בו רק על ידי עירוי נוהגין להגעיל בכלי ראשון, ולכן תיבות ושלחנות דחיישין **שמא נשפך עליהן** רותחין לא די בעירוי אלא מלבנין אבנים ומניחים עליהן ושופכין עליהם הרותחין אפילו מכלי שני דהא נרתחין מן האבן והרי הוא ככלי ראשון, ויזהר לכתחלה להוליך האבן המלבן בכל מקום על השלחן וישפוך מים רותחין עליו עד שלא ישאר מקום שלא עברו שם מים עכ"ל:

וכן כתב בהגהות מימוני (פ"ה מהל' הגעלה) שולחנות ותיבות נהגו לשפוך עליהם מים רותחים כי פעמים **נופל עליהם** ובהם חמץ רותח, כגון פשטיד"א ומרק, עכ"ל.

והעתיק דין זה להל' השו"ע⁵ (תנא' ס"כ) ז"ל השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלים כל השנה רגילים לערות עליהם רותחין, לפי שפעמים נשפך עליהם מרק חם.⁶

⁵ פסיקת השו"ע זו צריכה עיון טובא דהנה לעיל פסק בס"ו דכל כלי אזלי' בתר רב תשמישו, והרי שיש אין רב תשמישו בעירוי, דשימושו של השיש הוא למטרת הנחת סירים וכדו', וזה שנשפך מהקדירה הוא מיעוט תשמיש בשיש, ואולי כיון שהדרך להניח סירים חמים חשיב רב תשמישו בחמין ולא בצונן, אלא דלפי"ז יש לעי' אמאי כתב המחבר שחשש שמא נשפך תיפו"ל מהחשש שהזכרנו, ואולי דמי לדין כלי חדש, דכלי חדש אפי' אם רק פ"א השתמשו בו לחמץ כבר סגי בהגעלה,

אע"ג שהוא מיעוט תשמיש ולהמחבר לא אזלי' אלא בתר רב תשמיש, וביארו האחרונים דכל הנדון דרב ומיעוט הוא דווקא כשיש ב' שימושים שהאחד מהם רב והשני מיעוט, אבל בחדש אין ענינו כך, ולפי"ז בשיש וכן ה"ה בשולחן ותיבה אין זה השימושים הרגילים שישפך שם, והדבר נועד כמקום להניח בו דברים, ויתכן וכאן הודה המחבר היות וכלפי השפיכה הוא שימוש חדש ככלי שלא היה בו שימוש, ועי' בהגר"א כאן על סעיף זה כתב ז"ל השולחנות, והוא כלים שתשמישן ע"י עירוי, עכ"ל ולכא"ו הוא מיעוט, אלא שכלפי השפיכה הוא כמו כלי חדש שתשמיש כזה מחיבו בהגעלה, ובשע"צ ס"ק קמד' כתב שהוא מדין רב תשמיש נראה להדיא שלא סבר כן.

והנה לעיל נתבאר שענין של רב תשמישו אינו ענין של רב ומיעוט, וכן נראה מלשונות הראשו' דבתוס' בע"ז (עו: ד"ה אמר) כתבו שהולכים אחר תשמיש הקבוע, וכן ברשב"א (שו"ת ח"א ס' שעב) כתב עיקר התשמיש, נמצינו למדים שהקובע הוא הדבר שאליו הדבר מיועד וא"כ יש לומר דשיש וכן ה"ה בשולחן, ולפי"ז דברי הגר"א יתישבו שפיר דלעולם השיש ודומיו מיועדים לדבר זה, ונמצא דהגם שאין זה רב השימוש שם חשיב כבר רב תשמישו,

ומקובל אצל בני ספרד שהיו בירושלים שלא להגעיל את השיש וכיו"ב מהסיבה שכל החששות עדין אין זה מרב תשמיש, וכן מובא באור לציון (ח"ג הע' פ"י) וז"ל ולענין פסח, מעיקר הדין דינם של הכיור והשיש שווה שאינם צריכים הכשר, אף שפעמים מערים עליהם חמץ חם ומבואר בשו"ע שם סעיף ו' שכלי שמשמשים בו בעירוי מכלי ראשון צריך להכשירו בעירוי מכלי ראשון, שכבר נתבאר שבכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, ורוב תשמיש הכיור והשיש הוא בדברים קרים. ורק לדעת הרמ"א שמחמיר בפסח אף במיעוט תשמישו אפשר שיש להחמיר כאן להגעיל או לכסות. ומכל מקום, כיון שמבואר בשו"ע שם סעיף כ', שנהגו להכשיר שלחנות ותיבות שמצניעים בהם אוכלים, והיינו ממנהגא ולא מדינא, וכמו שנתבאר לענין שלחנות אוכל, אפשר שבכלל זה גם השיש שיש להכשירו או לכסותו. וכן ראוי לנהוג. ולכן אם חושש להכשירו, כגון שיש גרינט וכדומה (אף שנראה שאין חשש בהכשרו), או שקשה לו להכשירו, יכסנו בשעוונית או בטפט או בפח או בנייר כסף עבה וכדומה, עכ"ל. וכן שמעתי מבנו שליט"א שאביו הכשיר ע"י עירוי מקומקום אע"פ שאינו מכשיר את בליעות של כלי ראשון הרי שלא הקפיד והוא מהטעם הנ"ל

⁶ הוא מל' הטור בשם הגהות מימוני, וכאן השמיט השו"ע חלק ממה שכתב ההגהות מימוני, דהוסיף בחששות כגון שנשפך פשטיד"א, ומה דהשו"ע לא העתיק

אופן ההגעלה

העולה דאם החשש הוא שמא ניתז עליו מכלי שהוסר מהאש, הרי שהחשש הוא על בליעה שנעשתה ע"י עירווי ממילא כך תהיה הכשרתם ע"י עירווי שיערה עליהם מים חמים מכ"ר, ולהלן יבואר הסיבות שלא מהני עירווי ומהו אופן העירווי המדויק.⁷

הסיבות שלא יעזור העירווי

א'. המהר"י וויל (ס' קצג') כתב גבי הכשרת שולחנות שלא מהני עירווי, וטעמו דלפעמים מניחים שם פשטיד"א⁸ שהוא דבר גוש, ויש שסברו שדבר

יתכן וזה גופא סבר השו"ע שאם אכן יש לחשוש שמא נפל פשטיד"א שלא יעזור מה שיערה עליהם דהוה גוש ודינו ככ"ר

ובחק יעקב (ס' נה') כתב שכל החשש הוא רק שנשפך אבל בעצם זה שמצניעים אותם ליכא חששא היות ונמצאים בתוך תיבה, והנה מבואר ברמ"א (ס"ד) שנהגו להכשיר החצובה וביאר במשנ"ב שם דאע"ג דאין עובר בלא רוטב משום חומרא דחמץ נהגו להכשיר, ולפי"ז גם ללא חשש נשפך עדין יש להחמיר משם חומרא דחמץ ואולי השו"ע לשיטתו שלא אחז מחומרא זו וה"ה גבי תיבות.

⁷ ויש לעי' בהא חשש דגם הבליעות שנעשו ע"י עירווי אינם באים בקילוח ונמצא שהוא עירווי שנפסק הקילוח שעוצמת בליעתו פחותה מעירווי שלא נפסק הקילוח, דהנה דנחלקו הפוסקים מה כוחו דעת הרמ"א (יו"ד ס' צב' ס"ז שאין להבליע ולהפליט, ומאידך דעת הש"ך (קה' סס"ק ה') דאין כוחו לבשל אבל הא מיהא להבליע ולהפליט יש בכוחו, והנה אם כל מה שנבלע בשיש הוא רק ע"י עירווי שנפסק הקילוח לכאור' יהיה מהני בנפסק, ועכשיו תמהני דבפשטות רב תשמישו הוא בנפסק הקילוח ולהאמור לכו"ע יועיל לערות גם מנפסק ויש לעי'. וא"כ יהיה סגי בעירווי פחות, ויש לעי'.

⁸ וכתב הפרמ"ג שם דכ"ש במקומינו שאופין לחם חם ומניחים על השולחן (ולפי"ז הנדון הוא לא רק כלפי השיש אלא גם גבי השולחנות שלנו אנו, דגם בזמנינו אנו אופים עוגה חלות וכדו' ומניחים על השולחן מגולה ולא דווקא עם הניר אפיה.), ועי' בחק יעקב שכתב שכל החשש רק מחמת שלפעמים נשפך אבל לעצם החשש שמניחים את כלי החמץ על השולחן אין בכך חשש של בליעה היות ולא עובר והטעם מחמת שאין עובר מכלי לכלי בלא רוטב, ועי' לקמן גבי הכשרת החצובה

גוש דינו ככלי ראשון,⁹ וכלי ראשון מבליע בכולו, נמצא שפשטידא זו הבליעה מהחמץ שבה בשיש, ולא מהני הכשר ע"י עירווי זה דכל כוחו של עירווי הוא רק בשיעור של הבלעה בכדי קליפה וה"ה שגם יכולת ההפלטה שלו אינה אלא בכדי קליפה, ונמצא שבא להכשיר בכח עירווי לא יוכל לפלוט ע"י עירווי זה את כל החמץ הבלוע שם.¹⁰

שכתב במשנ"ב שיש להגעילה מחומרא דחיש"י שעובר גם ללא רוטב הרי שמחמת חומרא דחמץ חיש"י להכי, אלא שבחק יעקב לא חשש לזה

⁹ מקור חומרא זו הוא בדיני בשר בחלב, והוא מהאיסור והתר (כלל לו' ד"ז) וכן במהרש"ל (פ' כ"ה ע"א, ובפ' ג"ה ס' מד'), והרמ"א בס' צד' ז' הקל בגוש בלבד (ולא החמיר שם אלא בגוש ודוחקא יעוין שם), מאידך בשבת כתב המג"א להחמיר שגוש מבשל, (ואם בשבת מבשל כ"ש שמחמיר באיסור והתר שכל ענינו הוא רק העברת הטעמים בלבד ואם מצינו שגוש כוחו לבשל כ"ש שכוחו להעביר הטעמים)

ובעצם ענין חומרא זו נשנו כמה דרכים האיך לבאר, ובפשטות ענינו של גוש דאוצר את חומו גם ללא הדפנות ואינו מתקרב, לכך הגם שנתערה מכ"ר אין עירווי זה מקררו היות ויש לום חום מחמת עצמו בשונה מדבר לח. ולמעשה פסק המשנ"ב בס' תמז' להחמיר בפסח את חומרת הגוש, נמצא דגם אם בב"ח מקלי' בפסח יש להחמיר, אבל הא מיהא אינו אוסר אלא בכדי קליפה בלבד דקיי"ל דתתאה גבר והלא השיש הוא קר, ובאמת ששיש הוא כלי ובכלי נחלקו הפוסקים אם שיך לומר תתאה גבר, וברמ"א בס' ק"ה ביו"ד שגם בכלים אמרי' תתאה גבר ובש"ך שם (ס"י) פליג, ואף הש"ך שם כתב שדעת הרבה ראשו' כדעת הרמ"א.

¹⁰ ויש לעי' טובא בכל חשש זה, דהנה קיי"ל דתתאה גבר, ואדמיקר ליה מבשל בכד"ק, פי' דעליון ותחתון שנפגשים גובר בסופו התחתון על העליון אלא דעד שגובר התחתון מצליח העליון להשתלט קימעא מחומו על התחתון בשיעור של כד"ק, וא"כ הרי השיש הוא התתאה וקר הוא, והעליון הוא התבשיל וחם הוא ונמצא שלמעשה השיש מצננו ולא יכול להבליע החמץ אלא בכדי קליפה בלבד מחמת אדמיקר וכו', (אלא א"כ נימא שנשפך מכלי שעומד ע"ג האש דבכה"ג כתבו הראשו' הרי"ן בשבת ועוד שבעומד ע"ג האש דהינו שמחובר לאש עילאה גבר ונמצא שמחמו ומבליע בכולו, אלא דהמהרי ווי"ל לזה לא חשש, ובאמת שלא כ"כ מצוי שישפך בעוד שעדין עומד ע"ג האש, ומה שמצוי שניתז פעמים מהמחבת שעומד ע"ג האש הישר על השיש בזה ליכא למיחש דלרב הוא עירווי

שנפסק הקילוח שממ"נ אין מבשל ובפשטות לרב הראשו' אפי' בשיעור קליפה לא וא"כ צ"ע מה חשש המהר"י וויל שלא יהי עירוי הרי סו"ס אינו מבליע אלא בשיעור של כדי קליפה דתתאה גבר.

ובשאלה יש שרצו ליישב ע"פ יסודו של הפרמ"ג (תנא' מש"ז ט') שכתב שכלי שבלע ע"י מליחה לא מועיל עירוי מכ"ר, אע"ג דמליחה לא מבליע אלא בכדי קליפה וא"כ נימא דכבולעו כך פולטו מה בולעו בקליפה פולטו יהיה בקליפה, ויסד שם ז"ל אף כלי שנאסר ע"י מליחה מחמץ דאין מבליע בכלי כי אם כדי קליפה אין מועיל הגעלה ע"י עירוי, ונימק שם דכיון שעירוי נחלקו הדעות בכוחו, ויש דעות שסוברות שעירוי הוא ככלי שני, ממילא יכול להגעיל רק דבר שבלע בעירוי, וכן מצינו במשנ"ב ס"ק מא' דדבר שנבלע בעירוי שלא נפסק הקילוח לא יהי להפליטו בעירוי שנפסק הקילוח, דכתב שם שלא מהני עירוי שפסק, אע"פ דיש שיטות דס"ל דגם בעירוי של נפסק הקילוח מבליע בשיעור של כד"ק, אלא כיון שיש מעליותא בשאינו נפסק על נפסק דמהני גם לבשל הרי שבא להבליע איכות ההבלעה שבו חזקה יותר מהבלעה של נפסק הקילוח, וכעין דבר זה כתב ביד יהודה בכמה מקומות, והעולה משם דלא תלוי בשיעור ההבלעה, אלא תלוי מי מבליעו דהינו דחלוך הוא ביסודו כדי קליפה שמגיע מכלי ראשון לכדי קליפה שמגיע מעירוי, דהגם שבפועל שניהם למעשה פעלו רק בשיעור של הבלעה בכדי קליפה, אבל הא מיהא הכדי קליפה שבלוע כאן בלוע הוא באיכות יותר חזקה כיון שמגיע מכח חזק יותר, ונמצא א"כ שאין עירוי יכול להגעיל שיש שבלע מכח חזק יותר מעירוי כגון פשטיד"א שהיא דבר גוש דגוש י"א שהוא ככ"ר, ולכך אם אכן יש חשש שבלע ע"י גוש הרי שלא יועיל לו עירוי, אלא דמהמשנ"ב נראה של סבר דין זה של הפרמ"ג, דהנה בס' י' מבואר שסלים שמולחים בהם בשר יש שמצריכים הגעלה, והטעם כיון שאינו נזהר כל השנה שמלח לא יהיה חמץ ממילא חישי' שמא מחומץ המלח ונמצא שנבלע ע"י מליחה חמץ, וסוג הגעלה שם כתב המשנ"ב (ס"ק סא') בשם הפר"ח דהגעלה זו היא ע"י עירוי, ואמאי מהי עירוי שכוחו חלוש לשי' שס"ל דהוא ככ"ש, הרי שלא חשש להנ"ל, ואולי שאני סלים שמולחים שכל סיבת האיסור הוא רק ס"ס דשמא לא היה חמץ המלח דכל החשש כי לא נזהר אבל אם ידעי' בוודאי לא יהי עירוי על דבר שבלע ע"י מליחה, ומעוד סיבה יש להקל מנה שכתב המשנ"ב בס"ד (ס"ק סא) שגם אם לא הגעיל בכלל הסלים בדיעבד מתר לאכול הבשר בפסח היות ומלח אינו מפליט נמצא א"כ שמחשש זה אין להביא ראייה כלל לדברינו

ובאמת שסלים שמולחים בהם הבשר יש לדחות בפשיטות דדוקא גבי חששות של גוש לא מהני עירוי היות ויש שסוברים שגוש **מבשל** ככ"ר ונמצא שמבשל בכולו, ומאידך יש שסוברים שעירוי ככ"ש נמצא שלא מהני כ"ש על כ"ר ובענינו כ"ש על קליפה, מאידך גבי מליחה הן אמת שלכו"ע מבליע בכד"ק ומאידך עירוי

יש שסברו שהוא כ"ש ונמצא שפחות כח עירוי מכח מליחה אבל גבי ערוי יש שסברו שכוחו לבשל ואילו לגבי מליחה לכו"ע כל כוחו הוא רק בהבלעה ולא בבישול ונמצא שכלפי זה מהני ערוי היות ויש צד שיותר חזק היות וגם מבשל, ולכן ס"ל למשנ"ב שמהני עירוי על מליחה כדעת הפר"ח, וניחא היטב לפי"ז למה בס"כ כתב גבי הגעלת השולחנות לחשוש לשי' המהר"ל של נפילת גוש וע"ז כתב שיגעיל ע"י אבן מלובנת שכוחה ככ"ר, ולא ס"ל שיועיל עירוי אע"ג דהגם שהוא גוש אבל סו"ס הרי תתאה גבר, ולהאמור ניחא היות והכא הוא בליעה ע"י כח של בישול דגוש ולא מהני הגעלה ע"י כח דעירוי שהוא כח דבישול של כ"ש, (כ"ז מספק לחשוש לשי' שהוא ככ"ש) בשונה ממליחה שכל הכח של ההבלעה הוא רק ע"י כח הבלעה בלבד ולא כח בישול.

ושמעתי מהגאון ר' שבח רוזנבלט לבאר (אם הבנתי אותו נכון) ע"פ דברי החזו"א שס"ל שלא מהני עירוי על בליעה שנעשתה ע"י מים שוכנים, פי' דבליעה שנבלעה מדבר ששכן לא מהני עירוי שאינו שוכן דהרי עירוי מיד זוחל ואינו נח כשמערה, ובענינו גבי הכשרת השיש דהנה ההגעלה נעשית ע"י מים עוברים וכדי להגעיל בעי שיהיה מים שוכנים ולא מים עוברים, ועי' שם שביארנו באריכות גבי מעשה דגדנפא והעולה משם דלעולם שמגעיל בעי שיעלו המים אבעבועות אפי' שבלע ברתיה פחות מזה שלא היו המים מבעבעים בזמן הבליעה, דלעולם הגעלה נגעה נפלט הדבר רק שרותח ממש, כך ה"ה גבי קביעות המים שהגעלה עולה רק שמים יושבים שם ולא גולשים ודי, נמצא שה"ה בענינו דלא מהני עירוי להפליט משיש שבלע ע"י שהניחו שם פשטידא וכל דבר גוש אחר שישב שם באופן קבע ע"ג השיש שהוא שוכן, דעירוי אינו שוכן אלא הוא חום שרץ שם, ונמצא שפלט באופן שאינו שוכן ולא מהני על מה שבלע ע"י שוכן. (אלא דלדעת הרמ"א בס' צד' ס"ז שס"ל שגוש אינו אלא ככ"ש לא חשיב ששוכן, דהינו לא חשיב שנבלע באופן שוכן היות וכבר היה כלי שני ולא ממשיך להבליע דכבר נתקרה, ולפי"ז ודאי שיהני עירוי גם על בליעות מדבר גוש) ועוד שמעתי ממנו לבאר, דהנה דעת החו"ד שלא מהני עירוי על דבר שבלע בכלי שני אע"ג שכלי שני כוחו פחות מכלי ראשון וא"כ אדרבא שיועיל עירוי, דהנה הש"ך בס' צא' וכן בס' קה' כתב בביאור דעת הרשב"א שס"ל שכ"ש מבליע הוא רק בכדי קליפה דלא יכול להיות יותר חמור מעירוי שאינו רק בכד"ק, ולפי"ז יהני הגעלה בעירוי על דבר שבלע בכלי שני, ובחור"ד (ס' צא') האריך חלק וס"ל שמה שעירוי מבליע רק כד"ק אינו כי פחות חם, אלא כי צורת הבליעה זו באה מלמעלה למטה וכך מבליע ולכן אינו יכול להבליע רק בעומק של כדי קליפה בלבד, משא"כ כ"ש יכול להבליע בכלול כל שהחם תתאה דהינו שאם הכלי שני הוא חם מניח עליו אוכל קר יכול להבליע בכלולו, ולא מהני על דבר זה עירוי, ועכ"פ יתכן והוא סוג קליפה אחר, ולפי"ז לא יהני עליו עירוי דהוא רק רץ העירוי ולא יושב שם.

וכן בפרמ"ג (א"א לח') הביא את חשש המהר"י וויל וכתב וכל שכן במקומינו שאופין לחם חם ומשימין על השולחן¹¹, עכ"ל.

ובמשנ"ב ס"ק קיד' הביא את חששו של המהר"ל וז"ל ומהר"י סימן קצ"ג פסק דלא מהני עירוי מפני שלפעמים משים עליו פשטיד"א חם והוי כאלו נשתמש בכלי ראשון, אלא יכשירם ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין בכולו, ולהלן יבואר העצה של אבן מלובנת האין וכיצד יש לעשותה ב. דבר מצוי שמניחים סיר חם ובו מאכל של חמץ ע"ג שיש רטוב, וכלי החמץ מעביר את בליעותיו הישר לשיש¹², דקיי"ל דבלוע עובר מכלי לכלי ע"י רטוב, ועי' בהערה.¹³

ובאמת המעין בל' המהר"י ויל שהוא מקור החומרא יראה שסבר שמה שלא מהני עירוי מחמת שדינו ככ"ר ולפלא שכך סבר היות ותתאה גבר ואין דינו אלא בכדי קליפה, דז"ל (שו"ת מהר"י ווייל סימן קצג) ורותחין ע"י עירוי לבד אינם מועילים לשולחנות משום דלפעמים משימים עליו פשטיד"א חם והוי השלחן כלי ראשון. ואין מועיל גרידה לשולחנות דלא הוי אלא כמו קליפה. עכ"ל הרי שס"ל שלא מבליע בקליפה אלא בכולו, ויש לעי'.

¹¹ וכ"ש אם לשים את הבצק על השיש דכתב השו"ע דדמי לבית שאור שחימוצו קשה ועובר עי"ז הבליעה, ואולי שאני בית שאר שחמור יותר שכן משהין שם הרבה זמן את הבצק לכך מחמיץ הוא יותר, וכן ל' רש"י בפסחים (ל: ד"ה בית שאור ז"ל כלי שהאשה שורה שם ומנחת בו את השאור ונותנתו בעיסה, ופעמים שהוא שוהה שם בלילה, עכ"ל נראה שענינו שם מחמת שהיה המרובה של הלילה ייש לעי'.

¹² והנה לעיל תמהנו אמאי בעי בכלל הגעלה בשיש הרי אין זה רב תשמישו שניתז, ואולי אופן זו מצוי יותר, ונמצא שמגדיר את השיש כרב שרב תשמישו ברותחין ולא בצונן.

¹³ הנה גבי חצובה דעת הרמ"א בס"ד בשם המהר"י ששצריכה ליבון, וכתב שם המשנ"ב דהוא משום חומרא דחמץ נהגו לכתחילה ללבן, דהרי החצובה יבשה ואין בלוע עובר בלא רטוב, ולפי"ז נימא הכא דאע"פ שלא היה בשיש רטיבות עדין משום חומרא דחמץ נגעיל, ובגוף הנדון דחצובה מה שמחמירים בפשטות אין הכונה אע"פ שאין רטוב נחמיר משום חמץ, אלא החשש הוא שמא ישפך מהתבשיל שמבשל בפסח עצמו אל החצובה, והוא יעביר כיון שהוא רטוב מטעם

ג'. איתא באיסור והתר, ובתורת חטאת (כלל נז) דכלי שמערים עליו הרבה בולע יותר מכדי קליפה, אע"פ שכל עירו לכושעצמו כוחו להבליע מחומו רק בכדי קליפה כיון דתתאה גבר, ואדמיקר ליה בלע רק בכד"ק, אבל שאני הרבה עירויים יחד שיכולים להבליע בכולו, ובפשטות הביאור שכל עירו מעמיק את עירו חברו עד שבלע בכולו.¹⁴ והביאו הט"ז להל' (יו"ד ס' צה, ס"ק יב)

החמץ הבלוע בחצובה הישר אל תבשיל הפסח, נמצא דכל החשש סו"ס הוא רק מחמת הרטיבות, אלא דמהפרמ"ג (יו"ד קה' שפ"ד ס"ק כב') כתב גבי ב' קדירות חמות ז"ל מ"מ לכתחילה אין לעשות כן ליגע ב' קדירות חמות אפי' אין בהם תבשיל, עכ"ל הרי משמע שיש חשש שיעבור משום מה גם ללא רוטב ונמצא דמחמת חומרת חמץ חישי' לזה, וא"כ ה"ה בשיש יבש, ומאידך בפרמ"ג (קח' שפ"ד ס"ק ג') כתב הפרמ"ג שהחשש בב' קדירות הוא מהחשש שיתז ניצוצות מהתבשיל אחד לשני, (וכן מבואר בש"ך ס' קיח' ס"ק לו') הרי שללא זה אין כל חשש וא"כ בשיש יבש אין כל חשש.

והנה בגוף החשש של רטיבות השיש יש לזון, דנחלקו הפוסקים, דעת החו"ד (ס' צ"ב ס"ק כ') שרוטב מועט אינו מעביר בליעה, ומאידך דעת הפרמ"ג דכל רטיבות שהוא מעביר, ולהאמור לדעת הפרמ"ג הדבר מצוי ביותר שפעמים רבות השיש רטוב, וגם לחו"ד דבמעט ליכא חשש עדין יש לחשוש דפעמים שבשיש יש מים בשיעור שכבר יכול להעביר, ואין להתיר מצד נ"ט בר נ"ט דנימא מהשיש החמץ למים וההמים לקדירה, דהוה נ"ט בר נ"ט דאיסורא.

¹⁴ ובפרמ"ג (מש"ז יב') תמה בדין זה וכתב דצ"ע דין זה לדינא, ובחו"ד (ס"ק ט') גם תמה בזה, והביאור בתמיה זו דמהיכי תיתי שע"י הרבה עירויים ישלוט העירוי טפי הרי סו"ס כוחו לבשל הוא רק בכדי קליפה, וכתב הפרמ"ג דכל זה דדוקא שכל העיראות היו באותו יום, דאי לאחר מל"ע נפגם, ועוד תמה בזה הפרמ"ג לעיל (ס"ח ש"ד כז') שכלי שתשמישו בעירו אפשר להגעילו בעירו ואי נימא דע"י עירוי הרבה בולע בכולו מה אהני שיגעיל ע"י עירוי דהר כלי בלעו ע"י עירויים הרבה. ובמהרש"ם בדעת תורה ביאר את שי' הלבוש שכתב דקערות שתשמישן בעירוי בעי עירוי ג' פעמים, וביאר שם שחשש לדעת האיסור והתר, ועדין צ"ב אמאי סגי בג' ולא לפי כמות העירויים שהערה, ובענינו גבי פסח יש להחמיר גם בנטל"פ נמצא שגם היה עירויים הרבה במהלך השנה בפסח חישי'.

ולפי"ז ודאי שבשיש נעשו במהלך השנה הרבה עירויים ונמצא לפי"ז דגם אם לא נחשוש לחומרת גוש, עדין מחמת עירויים הרבה יש לחשוש ולא סגי שיכשירו ע"י עירויי ובעי כלי ראשון.

ד'. שבלע בכבוש, דהנה קיי"ל דגם דבר צונן יש בכוחו להבליע ולהפליט, והוא שאם שרה הדבר במים זמן ממושך¹⁵ הרי ששהיה ממושכת זו הצליחה להפליט מעצמה ולהבליע בדבר ששורה יחד איתו.¹⁶ והדבר מצוי שיש פירורים על השיש ושורים בתוך רטיבות המים ואיכא כבוש, וכאן יש לחשוש ביותר דבד"כ אין הרבה מים ולא תמיד יש ס' כנגדו.

וחשש זה מצוי בעיקר בכיור שנמצא שם פעמים רבות שירי מאכל כגון איטריות וכדו' והכיור מלא מים וקיבלו המים טעם מהחמץ ששרה בהם והבליעו בכיור, וכבוש דינו ככ"ר שמבליע ומפליט ככולו ולא יהני עירוי שכל כוחו הוא רק להבליע ולפליט בכדי קליפה. אך בשיש בד"כ יש במים ס' נגד החמץ ובטל שם ולא הצליח להשפיע מאומה ואין כאן כיור חמץ

גם כמשערה אין זה עירוי שפועל

כתב הפרמ"ג (תנא א"א יד) גבי כלים שתשמישן בעירויי ז"ל דכשמניח בקערה גדולה ומערה עליהם צריך לזהר שהקילוח יהא נוגע בכל המקומות מבפנים ומבחוץ עליו.

¹⁵ ובזמן ממושך זה נחלקו הפוסקים האם בעי כד' שעות מעת לעת או שסגי שבסה"ה יהיה כאן כד' שעות, וכן יש שכתבו בפחות משיעור זה

¹⁶ וגם בהא יש לדון האם כבוש בכוחו להפליט את מה שמעליו, וכן יש לעי' באיזה כמות מים היה דיתכן ובכמות מים מועטת ליכא דין כבוש

והנה כשבא להגדיל את השיש דכשמערה אין הקילוח נוגע הישר בשיש אלא בקילוח הראשון דתכף ומיד מתמלא השיש במים ונמצא שמערה ע"ג המים והמים כבר נהיו קרים דתתאה גבר, ואין מהני הכשר עירווי זה אלא כשהמקום יבש בלבד וכמעט שלא מצוי שיהיה המקום יבש דמיד זורם שם מים ונמצא שהערווי פעל רק היכן שקיבל את הקילוח הראשון והוא מקום מועט מאד,

ולזכור היכן נגע כשהיה יבש ולהתחיל שוב מהמקום הרטוב שבו היה מים כבר כשעירה הדבר קשה מאד ולוקח הרבה זמן

רק דלגבי הכשרת שולחן בעירווי הדבר יותר קל דיכול לתפוס את השולחן ולשפכו ולהתחיל לערות מלמטה לכיון מעלה ובך יש לו שליטה על העירווי דכל המים המגיעים מהעירווי נשפכים הישר למטה ולא על השולחן דהרי עומד בצורה משופעץ, ובכך מרויח שהערווי פוגע על שולחן יבש, אלא דגם בזה עדין בצדדים יש מים ולהקפיד על שולחן יבש יותר קל כאמור מאשר על שיש

עם איזה כלי מערים

בט"ז (ס"ס תנב' ס"ק יא') כתב ז"ל הנשים נוהגות שלא להשתמש בפסח בקדירה ששופכין ורתחין על האבן שמכשירים בו כלים, מטעם שהריח של החמץ נכנס בו, ואין בו לא ריח ולא טעם דאין בו איסור כלל בפסח.¹⁷

¹⁷ והנה ענינו הוא ניצוק ומקור דין נצוק הוא ממתני' דמכשירין (משנה י' פ"ה) לדעת הרמב"ם ויש שסברו שהוא חומרא רק לגבי טומאה, וכן כתב הפרמ"ג בס' צה' גבי הדחת הקערות בעירווי שאסר הש"ך מדין ניצוק כתב שם שאין ענינו אלא גבי טומאה, וכאן כתב החת"ס גבי דינא דמנהג הנשים, וכתב דנהי דגבי טומאה העשן העולה מן החמץ כמשקין, מ"מ אינו מוליך פליטת החמץ שבתחתון עמו למעלה, והכיח כן מהא דמצינו(יו"ד ס' ע' ס"ב בהגה) גבי דם דאינו מפעפע למעלה, ולכך כתב הט"ז דמנהג זה אין בו טעם ולא ריח, ועוד כתב שם דזה הוי נ"ט בר נ"ט דהתירא, וכתב שם דמ"מ יש על מנהג זה על מי לסמוך.

מאידיך בחק יעקב (תנא' ס"ק נה') הביא את ל' הט"ז וכתב שיש לאסור מדינא דש"ס לכתחילה ומנהג של ישראל תורה, וציין שם שהביא ב' טעמים בספרו מנחת יעקב על התו"ח (כלל כג' ס"ק יב') ושם מבואר הטעמים לאסור א. שע"י ששופך משקה רותח על הכלי חמץ עולה ממנו הבל ומגיע לכלי הפסח, והבל זה הוא זיעה של החמץ הבלוע בכלי ונמצא דבכלי הפסח איכא זיעת חמץ.¹⁸

ב. משקה הנשפך מכלי לכלי מחבר בין הכלים ונמצא דאיכא חמץ בכלי פסח מחמת רתיחת המשקה המעביר בכך בליעות החמץ לכלי של פסח, וחיבור זה ענינו ניצוק המבואר גבי יין נסך (יו"ד קכד' ס' כג')¹⁹

ובאליהו רבה (תנא' ס"ק מ') חילק בין שופך על חתיכא דאיסורא בעין או על כלי שחמץ בלוע בו שזה מותר ואין חשש מצד ההבל, דאין כח ההבל להוציא את בליעות מהכלי.²⁰

ולמעשה גם הגר"ז (תנא' ס' נט') כתב כאן לאסור לערות מכלי של פסח על גבי השולחנות וכיו"ב.²¹

¹⁸ ובאמת שאפשר לצדד להקל היות וזה נ"ט בר נ"ט, דהאחד בשיש השני במים והשלישי בקומקום, ועוד דאם לא השתמש מעל"ע בשיש כפי שצריך הרי שמה שעולה הוא נטל"פ, אלא דפסח מחמרי' כשיטות שחשיב איסורא ונמצא דהוה נ"ט בר נ"ט דאיסורא, ועוד שפסקי' שנטל"פ בפסח אסור.

¹⁹ שם כתב גבי הדין ביו"ד (ס' קה' ס"ג) שאסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו חלב, וכתב הרמ"א שם שבדיעבד אין לחוש לזה, ונחלקו שם הפוסקים מה טעם האיסור, בש"ך כתב שהוא מחמת הזיעה, ואילו הט"ז כתב שהוא מחמת ניצוק חיבור.

²⁰ ונחלקו בגוף דבר זה הפרמ"ג (מש"ז צב' ס"ק כט') עם החו"ד (שם ס"ק כו')

וכן בשעה"צ (ס' תמד' ס"ק ד') כתב בשם הפרמ"ג (שם א"א ס"ק ד') דאין לערות רותח לתוך כלי חמץ מכלי פסח,²² אם לא שרוצה שלא להשמש בקדירה שעירה מתוכה עד לאחר פסח.²³

ובתוספת חיים (כלל קלה' אות לה') כתב דמשום חומרת חמץ שאיסורו במשהו נהגו להחמיר.

והנפק"מ בזה הוא לענין זה הקומקום שאיתו אנו מגעילים, שלא לערות ולהכשיר את השיש והשולחן עם קומקום של פסח דכאמור יש לחשוש שיעלו בליעות החמץ הן ע"י זיעה והן ע"י ניצוק ובכך יהיה הקומקום של פסח חמץ, אלא יערה עם קומקום של חמץ²⁴

בדיעבד

²¹ שם כתב שענינו הוא ניצוק ויש לעי' למה לא חשש לזיעה דבאמת נחלקו ביו"ד הש"ך והט"ז ולהאמור חשש רק לט"ז ולא לש"ך.

²² וכתב שם שהעצה שיערה לכלי שני את המאכל ומשם לכלי חמץ, ויש כאן חידוש דאנן חישי' לכלי שני בפסח וכיון שהכא הוא חומרא בכ"ש לא מחמרי' כולי האי, ובגוף הדבר אם מותר לערות מכלי פסח לכלי חמץ שהבליעות בו היו ע"י כלי שני, נסתפק בחוט השני (פסח פ"י ס"ק כד') וכן נסתפק אם מותר לערות לכלי שאינו בן יומו, וכתב דשמא אין מחמירים בזה, וכתב שבדיעבד אם עירה לתוכם מותר להתשתמש בכלי פסח שנה לאחר מכן.

²³ ועין בפרמ"ג ושם נראה שדן בין טעמו של הש"ך מצד זיעה לבין טעמו של הט"ז מצד ניצוק

²⁴ ויש לעי' למה נחשב הקומקום לחמץ, ובפשטות בכה"ג ששופך לתוך תבשיל חמץ ועולה אדי חמץ לתוך הקומקום ובזה גופא יש לדון מתי נחשב זיעה ומתי לא, וכן יש לחשוש אולי ניתז פירורי חמץ וכדו' על הקומקום מבחוץ, ובזה גופא יש לעי' דבד"כ יש ס' א"כ ממ"נ אין כאן קומקום של חמץ, ומסתמא הכל חומרא דחומרא.

יש לדון כשעירה כן עם קומקום של פסח, דהנה כאמור החשש כמבואר הוא מצד ניצוק וזיעה, וביו"ד (קה' ס' ג') כתב שם הרמ"א אסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו חלב או שומן איסור (ג"ז שם ומרדכי פכ"ה ועיין בתשובת מהרי"ל ובפסקי מהרא"י סימן ק"ג), ובדיעבד אין לחוש²⁵, ולפי"ז ה"ה הכא וכן כתב בשו"ע הרב

ויש לדון דלהכשיר בקומקום של חמץ גם אינו חלק היות והוא בלוע בחמץ ונמצא שהמים שמערה מבליע הישר אל השיש ומה הועילו בתקנתם להכשיר בזה,

וודאי שעדיפות היא שלא להשתמש בקומקום החמץ כד' שעות קודם ההגעלה לתבשיל של חמץ, והעצה הכי טובה שגם ירתיחו עם מים בפנים וישפכם ושוב ירתיח מים ואותם יערה על השיש ונמצא שבכך עבר הקומקום הגעלה מבפנים

אם נפל על השיש אחרי שהגעילו בעירוי

במהרי"ל כתב דאף לאחר הגעלה אם אם נשפך עליו שום דבר בפסח אל יגביהנו כלל.

ובפרמ"ג כתב (תנ"א א"א ס"ק לח') דאם אירע והגעילו ע"י עירוי ונתנו בפסח מצות חמות שם בהפסד מרובה יש להתיר מכמה צירופים.

²⁵ ויש לעי' אמאי בדיעבד כשר, דבשלמא אם ענינו הוא ניצוק נימא דהוא חומרא רק ביין נסך וטומאה וטהרה כמו שכתבו הרבה מהפוסקים ולכך רק לכתחילה יש להחמיר, אבל אם ענינו זיעה הרי קיי"ל ביו"ד קח' וכן בס' צב' דזיעה גם בדיעבד אוסר, ואולי שם זה הבל ולא זיעה ויש לעי'.

א'. דגם שבלע ע"י גוש אבל ס"ס תתאה גבר²⁶, וגם בכלי פסקי' דתתאה גבר (י"ד ס' קה' ס"ג בהגה)²⁷ ונמצא שהשולחן קר והמצה חמה ותתאה גבר והוא כאילו שניהם צוננים ולא הספיקו להבליע, ומה שבלע מחמת "אדמיקר ליה בלע" כ"ז אינו אלא רק בשיעור של כד"ק ולהא מהני ההגעלה שנעשתה ע"י עירוי.²⁸

ב'. דכל חומרת גוש שעורר המהר"י ויל שנוי במחלוקת והרמ"א התיר ביו"ד (ס' צד' סז').²⁹ וכתב למעשה בס"ד ז"ל ונהי לכתחלה יש להחמיר, בהפסד מרובה יש לצדד ולהקל. ואף בלא עירוי יש לעיין, עכ"ד

פסיקת המשנ"ב

כתב המשנ"ב (ס"ק קיד') **דבדיעבד** מותר ע"י עירוי בלבד, והטעם מבואר בשע"צ דהרי כל חשש גוש הוא חשש של "פעמים" דהינו של מיעוט

²⁶ ועי' מה שהארכנו טובא בכל ענין זה והבאנו שם כמה סיבות שלמרות שתתאה גבר ויבלע רק בשיעור של קליפה אעפ"כ יצטרכו הגעלה של חום דכ"ר.

²⁷ הרמ"א (ק"ה ס"ג) פסק דגם בכלי אמרי' תתאה גבר, ובש"ך שם כתב שכן דעת הרבה מהראשו', ומאידך הוא עצמו פסק להחמיר שלא אמרי' תתאה גבר בכלים ונמצא שמבליע בכולו, בפרמ"ג רואים שלא חשש לשיטת הש"ך, אבל הא מיהא לש"י הש"ך ברור שיהיה צריך כלי ראשון כדי להגיעו דאין כאן מה לצרף, נמצא דלש"י הש"ך ל"צ להגיע ליסוד של איכות הבליעה, אלא כיון שאין תתאה גבר בעי כלי ראשון והכא הוא אבן מלובנת.

²⁸ אלא דאם כנים הדברים אמאי הוא רק בדיעבד, וצ"ל כפי היסוד שהבאנו בהמשך דחלוק הוא ביסודו בליעה בכדי קליפה שהבליעה דבר גוש, לבליעה שהבליעה בחום של עירוי, ונמצא דבהגעלה לא אזלי' בתר הבליעה אלא בתר מי הבליעה ויש לעי'.

²⁹ והנה דעת החזו"א שכל מה שדבר גוש שנוי במח' אם דינו ככ"ר אם לאו הוא רק בדבר גוש שהיה בתוך כלי, אבל בגוש מגולה שעמד מע"ג האש לכו"ע דינו ככ"ר, ולפי"ז בכה"ג של כזה גוש יהיה מקום להחמיר דחסר הצירוף של דבר גוש, אלא עדדין יש להקל מחמת שאין רב תשמישו בסוג של גוש כזה, וכמעט שאינו מצוי

תשמישו, ומדינא הרי צריך לילך אחר רב תשמישו ורב תשמישו הוא בעירו, נמצא דמדינא אכן סגי בעירו כי כך הוא רב התשמיש בשיש ע"י עירו בלבד,³⁰ אלא דכל החשש הוא שפעמים נפל עליו פשטיד"א, לכך בדיעבד מהני עירו זה.³¹

ולפי"ז אם ענינו של בדיעבד זה הוא מחמת התר של רב תשמישו הרי שכל זה דווקא שבא להגעיל אחר שעבר יום משעת שימוש החמץ והשיש אינו בן יומו מבליעת חמץ,³² היות וקולת "רב תשמיש" הוא כשהכלי אינו בן יומו, וכן כתב החק יעקב שיעבור מעת לעת מזמן השפשוף ועי' בסדר הגעלת השולחנות ובהע' שם.

³⁰ ולכא' כל התר זה של "רב תשמיש" הוא רק גבי הכשרה מבליעות חמץ, אבל כשבא להכשיר את השיש מבליעות של איסור של בשר בחלב כגון שקונה או שוכר דירה מיהודי שאינו שומר תומ"צ יש לדון אם יהני, דהנה כתב החזו"א (ק"ט ס"ק טו) שכל ענינו של רב או מיעוט שאזלי' בתר הרב הוא נפק"מ גבי צונן וחמין שאם הרב בצונן לא בעי הגעלה כלל אלא שטיפה כדין שימוש בצונן, וכן גבי בישול ואור שאם הרב שימוש ע"י בישול דהינו ע"י משקה סגי בהגעלה ול"צ ליבון, אבל היכן שרב השימוש הוא התר ומיעוט איסור לא נימא שאזיל אחר רב ובעי הכשר גם באינו בן יומו

³¹ ויש מקום לומר דאולי הוא מיעוט דמיעוט דהנה על השיש וכדו' אין מניחים כלל דברי מאכל ממש ואין זה שימושו בהנחת דברי מאכל, והשימוש הוא שמצניעים מאכלים בתוך הכלי, אלא יש לחוש שמא נשפך מהכלי וכו', נמצא דגם ברב השימוש של עירו מיעוט ניתן ובתוך המיעוט של גוש ניתן הפשטידא הוה אולי מיעוט דמיעוט והחת"ס (יו"ד ס' קיד) ס"ל דבמיעוט דמיעוט ליכא למיחש כלל, ועוד חשבתי שגם כלפי רב תשמיש בעירו מסתמא הדוגמאות לעירו הוא ע"י עירו שנפסק, דהלא החשש הוא שמא ניתן וכיו"ב, א"כ היה מקום לומר דאם ניזיל בתר רב תשמישו הרי שיהיה סגי בעירו שנפסק, ויש לעי'.

³² וכפי שנתבאר שם שכל הקולא דאזלי' בר רב תשמישו הוא רק מחמת שעבר יום והוה נטל"פ ונמצא דגם כלפי הבליעות של המיעוט תשמיש הרי שכבר נפגם.

ופשטות נראה שפסיקת המשנ"ב הוא לאו דווקא בהפסד מרובה וכל שהוא בכלל "דיעבד" מהני, ולא כדברי הפרמ"ג שכתב להקל רק בהפסד מרובה, ולפי"ז כל שהניח שם אוכל בדיעבד מותר לאכול

לנקות היטב לפני שבא להכשיר

כתב המג"א (תנב' ס"ק ז') ואפי' שולחנות ישפשף יפה וישהה אחר השפשוף מעת לעת שלא יהיו בני יומן.³³ עוד כתב שישהה אחר השפשוף מעת לעת, ויש שאמרו שסגי שישהה מעת שנכנס לשולחן ולא מעת לעת של ההכשרה.³⁴ ובד"כ שבאים להכשיר זה אחרי מעת לעת שהשתמשו בשיש

הגעלה ע"י אבן מלובנת

נכתב לעיל דמכח חשש שנפל "דבר גוש" על השיש לא מועיל העירווי ויגעלים ע"י שיקח אבן שנתלכנה באש ויערה עליהם מים, פי' שיקח אבן ויחממה מע"ג האש עד שתהא רותחת ויניחנה ע"ג השיש ומעל גבי האבן ישפוך מים והוא ככ"ר ממש ומהני למה שבלע בחום בדרגת כ"ר. והביאו המשנ"ב בס"ק קיד.

³³ והטעם בזה כמו בכל כלי שצריך שפשו קודם לכן מחמת דאל"כ הגעלה חוצצת בין הלכלוך לבין הכלי(בשונה מליבון).

³⁴ כן תמה בחק יעקב מדוע צריך מעת השפשוף הרי דינו כמו כלי שאינו בן יומו הכונה מעת שנשתמש בו, ונדחק דאולי יש לחשוש שמא ע"י שישפשף עליו ברותחין הליע הדבר הדבוק ונמצא שהאיסור התחיל מזמן השפשוף שאז היה על הדבר האסור חמין, וכתב דזה חשש רחוק, ובמחצית השקל מיישב את דברי המג"א וכתב ע"פ מה דאיתא בס' תנא' דהשולחנות צריכים הגעלה מחמת שפעמים נשפך עליהם מרק, וכיון דלאו אדעתיה מתי בדיוק נשפך המרק, ויתכן ונשפך סמוך לשפשוף וכתב דאין לזה גבול ומדה לכך נתנו בו שיעור מזמן השפשוף, וכתב דגם אם נחמיר הוא חומרא בעלמא.

ובמעלת אבן מלובנת נחלקו הפוסקים האם אכן כוחה ככלי ראשון או שאינו
אלא עירוי, ועי' בהע' שהובאו השיטות והביאור בהם³⁵

³⁵ יש מהפוסקים שהכשירו א. כתב המרדכי פ' כל שעה (ס' תקפא) קערות גדולות
או לוח שנושאים עליו מולייתות של בשר או של גבינה צריך ללכך אבנים באש,
ויניח על הדף ויערה עליהם, או בקערה גדולה שאין יכול להכניסם בכלי, יעשה
להם כן, כי לפעמים נשפך מן המולייתא רותחת על הדף, ע"כ צריך כלי ראשון
וכן כתב המהר"י וויל (ס' קצג) כתב גבי הכשרת שולחנות שלא מהני עירוי וטעמו
דלפעמים מניחים שם פשטיד"א, וכתב דלכך יכשירם ע"י אבן מלובן ועירוי, הרי
שס"ל שמהני אבן מלובן וכן מוכח דינו יותר מעירוי.

ועי' בדרכי משה הביא מקורות נוספים להכשר ע"י אבן מלובן בהגהות מימוני
(פ"ה דפוס קושטא הכ"ג) וכן באגור (ס' תשמ"ב) וכן הוא באיסור והתר (כלל נ"ח
ס' סא') ובמהרי"ל (הגעלה אות ו'), ועי' שהבאנו את תורף דבריו.
והנה יש לעי' אמאי מחשבים אותו ככלי ראשון הרי סו"ס אין לו דפנות מחממות
כלי ראשון ודמי ממש לעירוי

א'. ובדרישה הביא את ל' המהרי"ל ולהלן תורף דבריו, וז"ל אלא שנוטלים אבנים
כדי שלא יתקרו הרוותחין ע"י עירוי ומה ששופכים על האבנים המלובנים כל
המים היורדים מן האבנים מיחשב כלי ראשון גופו כיון שאין ניצוק אלא מיד יורד
מהן ע"פ שטח הדף והשולחן, וכו'

ומבואר בדבריו דחשיבות כלי ראשון הוא בזה שאין שום קילוח ומיד מתחמם
מהמים וכיון שבאבן מלובן אין קילוח ממילא עירוי כבר אינו.

ב'. ועוד ניתן לבאר בזה אמאי דינו ככלי ראשון ואינו כעירוי, דכל חסרונו של עירוי
הוא דווקא בכלי שהוסר מהאש דכיון שאינו עתה אצל האש בעי דפנות שיחזיקו
וישמרו את החום כפי שהיה אצל האש מה שעירוי אין לו כח לתת אבל אבן
מלובנת נתחדש כאילו הוא עצמו האש וכשהאש כל הזמן מחממת את המים אין
צורך בדפנות מחממות ומשמרות דהאש שהיא מקור החום מחממת את המים כח
הזמן ולא רק שמחזיקה חום אלא מחממת ועומדת בעצמה כל הזמן.

ג'. והגר"א נראה ביאור אחר בכח אבן מלובנת, והוא דהא דעירוי אינו מבשל
בכולו הוא מחממת שתתאי גבר פ' דכיון שתתאי קר וגבר מנצח את מי העירוי
משא"כ כאן שהתתאה שהוא האבן מלובנת חם ואין מה שיקררו.

העולה שאין האבן מלובנת מחממת את המים אלא משמרת את חום העירוי שיוכל
לבשל ולא יקררו.

ובמשנ"ב (ס"ט נא') כתב ד"ה והוה ככ"ר ז"ל רצונו לומר אע"ג דאין זה אלא עירוי
מ"מ כיון שהוא ע"י אבן מלובן אין מניח המים מלהצטנן והוה כאילו נתנן בתוך
כלי ראשון, עכ"ל ובשע"צ כתב שהוא דברי הגר"א.

וצ"ע דהנה קיי"ל דגם מים מכלי שני מהני לשפוך על אבן מלובנת ולכא"י אי נימא שרק לא מקררו מה יעזור הרי זה מים מכ"ש דבשלמא אי נימא שאבן לובנת מחממת האי שגם אם זה מים מכלי שני ניחא היות ובכח הבו מלובנת ללחמם מים מכל רמת חום שהיא, אבל לדעת הגר"א רק מונעת מהתתאי לקרר אבל אין לה כח לחממם.

והפלא הוא דאפי' אם נימא שהגר"א אחז שאבן לא מהני מים מכלי שני, על המשנ"ב תיקשי דשבשע"צ נראה שסבר את הכנתו של הגר"א בענין אבן מלובנת, ולהאמור לא מהני עירוי מכלי שני, ואילו בס' כ' ס"ק קיד' כתב להדיא שמהני לערות מים מכלי שני, וזה ל' שם ובה די אפי' אם הרתחין הוא כלי שני דהא נרתחין על הדף והוה ככלי ראשון, ויש לעי'.

הדעות החולקות: כתב הב"ח (תנב' ד"ה סדר) גבי הגעלת הקערות שמתשמשינן בהם ככלי ראשון, פעמים לכסות בהם את המחבת וכן פעמים שואבים איתם בכלי ראשון וז"ל אבל לערות עליהם רותחים מכלי ראשון ואפילו ישים עליהם ג"כ אבן מלובנים לא מהני דכל זה אינו אלא כמו עירוי אבל לא הוי ככלי ראשון.

ובהמשך כתב ז"ל דהאבן אינו מועיל אלא לקיים שפיכת רותחין שיעמדו ברתחתם לאחר שנשפכו כשעה ראשונה בשעה שעירו אותם ונשפכים על הקערה ולא הוי כלי ראשון אלא כשהחמין הם באותו כלי שהרתיחו בו על האש.

חזי' בדברי הב"ח שכל כח האבן מלובן הא לתת את כח עירוי, והוא דכשם שעירוי בכוחו לבשל למרות שכבר יצא מכלי ראשון היות וסו"ס מקורו הוא מהכלי ראשון, כך גם באבן מלובן שכנשפך ומתערה המים מהאבן מלובן הוה כאליו נשפך מכלי ראשון.

ובפשטות צודקים דבריו דהנה ההבדל בין כלי ראשון לעירוי הוא בדפנות, ובאבן מלובנת למעשה אין שום דפנות שמחממות אותו דהרי חשוף הוא.

והנה בדברי הב"ח מתבאר שלכה"פ הא מיהא דבר שתשמישו ע"י עירוי מהני שיתן עליו אבן מלובנת דדרגת חום של עירוי מכלי ראשון שוה לדרגת חום של מים שמגיעים מאבן מלובנת.

וברמ"א לקמן (קלה' ס' טו') כתב גבי כלי עץ שנשתמש בהו ביין נסך כתב דנוהגין אפי' לכתחילה ליתן אבנים קטנים מלובנים בתוך החבית.

וכתב הש"ך שם (ס"ק לד') דההתר הוא משום שתשמישו בצונן הרי שכל ההתר של אבן מלובנת מחממת שתשמישו צונן, ויש לעי' אם בבלע ע"י עירוי מהני, או שכוונתו דגם בבלע ע"י עירוי לא מהני ולעולם מהני רק בבלע ע"י צונן, ובפרמ"ג (תנא') א"א ס"ק יח' הביא את דברי הש"ך וכתב דמשמע מדברי הש"ך שכל שבלע בחמין לא מהנהי ביה אבן מלובן וכתב דכן ראוי לעשות לכתחילה.

להלכה: כתב הרמ"א (תנא' סו') ז"ל וקצרות גדולות שלא יכול להכניסם תוך כלי ראשון יתן עליהם **אבן מלובן** ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון והוה ככלי ראשון וכן כל כיו"ב ויעביר האבן על כל הכלי שאז מגעיל כולו.

(וכן פסק המחבר בסט"ז גבי מדוכה ז"ל מדוכה מותרת בהגעלה, ואם היא גדולה שאינה יכול להכניסה ביורה משים בה מים רותחים **ומכניס בתוכה אבן רותחת**, ועולה הרתיחה בכל שפתה.) כל זה הבאתי בסוגרים דיש לדון אם ממעשה דמדוכה אפשר להקיש לכל המושג של אבן מלובנת, ועי' בביאו"ל ד"ה דבכל שהביא את דברי הפר"ח שהעמיד שרק במדוכה שרב תשמישו הוא בעירוי מכ"ר, אבל בדבר שהשתמשו בו בכ"ר לא יועל אבן מלובן, ולפי"ז לא יהני אבן מלובנת אלא באינו בן יומו, דכל מה דאזלי' אחר רב תשמישו הוא אינו אלא בבב"י, ובאמת שכל זה הוא פשרה בין ב' השיטות כמו שביאר האליהו רבה, אבל למעשה לדעת הב"ח וכן לדעת הגר"א שכל ענינו הוא רק עירוי יש לעי' איך יבינו את פסק השו"ע גבי מדוכה, אבל הא ודאי מצינו כאן צורה נוספת של אבן מלובן והוא להניח האבן מלובן על המים ולא המים על האבן מלובן כפי שמצינו עד עתה בפעולת אבן מלובנת.

במג"א (תנא' ס' יח') הביא את דברי הב"ח, ומאידך בט"ז (ס"ס תנב') גם הביא את דבר הב"ח אבל כתב שאין להחמיר כמוהו מאחר שפסק הרמ"א שמהני באבן מלובנת מאידך הבאנו את דברי הפרמ"ג שכתב כדברי הש"ך ולהאמור מהני רק שבלע בצונן בכבוש.

והאליהו רבה (ס"ק יט') כתב דמהני אבן מלובן רק על דבר שרב תשמישו בעירוי ומיעוט תשמישו בכ"ר אבל אם רב תשמישו בכ"ר לא מהני אבן מלובן הרי שס"ל דסמכי' בצירוף על השי' שאזלי' אחר רב תשמישו וכיון שרב תשמישו הוא בעירוי מהני אבן מלובן.

המעין בפנים יראה שזה אינו פשרה אלא מעין ס"ס דהינו שכיון שהוא רק מיעוט תשמישו שיש כאלה שסברי שכלל לא בעי הגעלה, וכן יש שסברי שמהני הגעלה ע"י אבן מלובן לכך ככה"ג של מיעוט תשמישו יועיל הגעלה של אבן מלובן דממ"נ יש שסוברים שבכלל לא בעי הגעלה.

וכן כתב הפר"ח (תנא' סט"ז) ז"ל שם ואפשר דלא כתבו דמיקרי הגעלה בכלי ראשון אלא דוקא למדוכה ולדין קצרות גדולות שרוב תשמישן בכלי שני, ומדבריו נראה שאין זה פשרה

והנה בפשרת האליהו רבה יש לדון א. דהנה לש"ך שהבאנו למלעלה אבן מלובן אינו פתרון אלא לצונן בלבד ולכאור' לתשמישו בעירוי לא מהני ומה בכך שרב תשמישו בעירוי דהרי אפי' לעירוי אין בכוחו ב. כל הנדון אם אזלי' בתר רב תשמישו הוא רק באינו בן יומו ולפי"ז פשרת האליהו רבה אינה אלא אם בא ליתן

ובמשנ"ב (ס"ק יט') הביא את דברי האליהו רבה שאבן מלובן מהני רק למקום שרב תשמישו הוא בעירוי ומיעוט בכלי ראשון, פי' דבכה"ג מדינא סגי בעירוי מחמת הרב תשמיש אלא דמחמרין שאזיל גם אחר מיעוט תשמישו, ולחומרא זו סגי אבן מלובן.

ואם פסק המשנ"ב שמהני אבן מלובן צ"ל שסבר שהשולחנות והתיבות חשיב רב תשמיש שלא בכ"ר ולכך מהני אבן מלובנת ובמשנ"ב שם (ס"ק קטז) כתב שאם הכשיר את השולחנות בעירוי בדיעבד יכול להשתמש בהם בפסח, ועי' בשע"צ שם ס"ק קמד שכתב ז"ל ופשוט הוא דמדינא צריך לילך בתר רב תשמישו, עכ"ל הרי שס"ל ששולחנות חשיב רב תשמישו, ובענינו ה"ה גבי השיש.

איזה דרגת חום צריך להיות המים באבן מלובנת

וכתב המשנ"ב (ס"ק קיד') דמהני אפי' ששופך עליה האבן מים מכלי שני, ועי' בהע' שהבאנו באריכות את הגדרת אבן מלובנת, ובסתירת המשנ"ב בדין זה ובישובו

אבן מלובן אחר שהוא אינו בן יומו אבל אם מכשיר את השיש וכדו' בבן יומו לא מהני אבן מלובן אם רב תשמישו בעירוי.
ולפי"ז יש להיזהר שבא להכשיר את השיש ע"י אבן מלובן שיהיה אחר שלא נשתמש שם מעל"ע.

במשנ"ב (ס"ק נא') הביא את דברי האליהו רבה שסמכי' ברב תשמישו בעירוי, וכן כתב בס"ד דבקערה מהני אבן מלובן רק באינו בן יומו, ולחשבון הנ"ל ניחא דאם כל מה שסמכי' על אבן מלובן הוא ברב תשמישו חייב שזה יהיה באינו בן יומו, ובשע"צ (ס"ק נד') כתב ז"ל ע"י בפרמ"ג בשם הש"ך, ומ"מ בידוע ששהוא אינו בן יומו יש לסמוך שאר פוסקים להקל, עכ"ל. כאן התייחס השע"צ לדעת הש"ך שרק בצונן מהני אבן מלובנת וכן התייחס למה שכתב הפרמ"ג דיש לנהוג כדברי הש"ך, וכתב דמ"מ באינו בן יומו יש להקל הרי שהקל המשנ"ב אפי' שלפרמ"ג בשם הש"ך יש להחמיר.

העולה שבדבר שרב תשמישו שלא בכ"ר יש להקל בהגעלה ע"י אבן מלובן גם כלפי החלק של המיעוט תשמיש בכ"א

סדר הנחת אבן מלובנת

כתב המהרי"ל (מנהגים י') שיניח ע"ג השולחן ויזהר לערות אח"כ על אותו מקום בו עמד קודם האבן מלובנת דהרי לשם לא הגיעו מים. וכן כתב ז"ל או חבירו יתפוס האוד בידו או האבן בצבת והוא יערה וישפוך הרותחין ע"ג.³⁶

עצה של קומוקום חשמלי פועל

לאור האמור לעיל מכל החששות יש להגעיל ע"י אבן מלובנת כדי שיהיה כדרגת כ"ר והנה אבן מלובנת לכשעצמה הוא דבר פחות פרקטי, ויש עצה למים שיהיו בדרגת כ"ר והוא ע"י שיערה מקומוקום חשמלי בזמן שמחובר לחשמל ופועל ומתחמם כל הזמן ע"י הגוף חימום ובעוד המים מבעבעים יערה אותם על השיש, ובעבוע המים הוא כדי שיהיה בדרגת אבן מלובנת, ועי' בהע',³⁷

פתרון זה שמעתי מהגאון ר' מאיר רוזנר ומעוד תלמידי חכמים שכך נוהגים לעשות בביתם

רק כדי שהמים יבעבעו כל הזמן יש ללחוץ על הכפתור לאורך כל זמן הגעלה, דבר זה ניתן להעשות בקלות ע"י שיניח דבק סלוטיפ על הכפתור כדי שלא יקפוז, ובמקומות המרוחקים יותר יוכל להעזר ע"י חוט מאריך ונמצא שיכול להגעיל את כל השיש מתחילתו ועד סופו³⁸

³⁶ ולכא' עצה זו פחות טובה מאשר להניח ע"ג השיש ממש, דהרי ע"י שהוא מחזיק באויר דמי לעירו ממש דהמים אינם סביבות האבן.

³⁷ ויש לדון דאולי גם לולי שיאחזו בכפתור היות והברזל דהינו הגוף חמום שקים בקומוקום הוי כאבן מלובן ונמצא שהמים תמיד נמצאים מעל גבי הברזל שהיה על האש והתחמם ממנה, והוי כמים שמערה ע"ג אבן מלובן, ומהגר"מ רוזנר שמעתי שהבעבוע הוא גילוי שהגוף חמום הוא ברמה של אבן מלובנת

³⁸ עירו זה אינו נחשב לעירו רגיל אלא הוא עירו שנזחל ומקורו הוא בתרומת הדשן (ס' קפא') שכתב בפשיטות דהוי כערוי מכלי ראשון וביאר בס"ד ביותר וכתב ז"ל הואיל והיה הקילוח נוזל והולך מתוך הרתיחה העומדת אצל האש כל טיפה

אבן מלובן ע"י מגהץ

יש שפתרו את ענין אבן מלובן באופן אחר, והוא שישפוך על השיש מים חמים ומעל גבי המים יעביר מגהץ כשהוא חם ומחובר לחשמל ובכך מרתיח את המים וע"י כך אינם מתקררים ונחשבים המים ככלי ראשון רק שברב הבתים עצה זו אינה מעשית היות ואין שפה סביב כל השיש ונמצא ששופך את המים ע"ג השיש הישר נשפכים אל הכיור ואין מים

במקום שא"א להעביר האבן על כולו כתב המג"א (ס"ו, ס"ק יח') ז"ל ויש להחמיר במקום שיש להם אוגנים ובלטות כעין כפתורים ופרחים שאז א"א להעביר האבן על פני כולה.³⁹

וטיפה אחרונה אינה מנחת את הראשונה שלפניה להתקרב וכו'. ובפרמ"ג (מש"ז כו') הגדירו וז"ל כיון שלא נפסק חשיב כאילו נפל מן קדירה לקדירה בלא אמצעי, והדברים מתבארים היטב ע"פ יסודו של החו"ד (ס' צא ס"ק ה') שאע"פ דאמרי' תתאה גבר אין זה כלפי העליון פי' דאין כח התתאה הקר לקרר את העליון וליטול ממנו את חומו, אלא תתאה גבר פי' שאין בכח העליון לבשל, להבליע, ולהפליט בתחתון, אבל הא מיהא כלפי העליון עצמו נשאר בחומו, והכא כל עוד שמחובר לכלי ראשון שיד סולדת בו אין מניחו מלהתקרר.

מאידך דעת האיסור והתר (כלל לא' ס"א) שחשיב ככלי שני ואפי' שלא נפסק קילוח, והתמיהה הגדולה שבתורת חטאת כלל נז' דין יב' הביא את פסיקת איסור והתר וזה סותר ממש למה שכתב ברמ"א בצב' ס"ז, ואת דברי התו"ח הביא הש"ך גבי סוגית הדחת כלים ע"י עירוי בס' צה' ס"ק יח', ותמיה זו תמה הפרמ"ג שם בשפ"ד ס"ק יח' והשאר בצ"ע.

ויש לדון להתיר הגעלה זו ע"פ דברי הפרמ"ג (ס' צה, שפ"ד סס"ק יח) שעירוי מכלי ראשון שעומד על האש לתוך כלי אחר יש לו דין של כלי ראשון ואפי' אם נפסק הקילוח אחר שקודם הקילוח חיברו, וכן הביאו הגאון האדיר ר' חיים קניבסקי שליט"א בספרו טעמא דקרא בסוף הספר בשם אמו מהנהגות החזו"א, אבל ידוע שהרבה מהפוסקים חלקו עליו עי' בחמודי דניאל (הל' כלי ראשון אות א' עמ' קכ) וקשה ללכת עם החזו"א לקולא ולומר שנכשר השיש בכך, ובשבת ניחא לפסוק ככך שהוא לחומרא

³⁹ כתב מג"א גבי הגעלת סכינים (ס"ג ס"ק ז') ז"ל ויש נוהגין ליתן אבן מלובן על הסכין ולערוט עליו רותחין כמ"ש בסו', ונ"ל שלא נכון לעשות כן בסכין לפי שבכלי האבן מונח בתוכו יפה משא"כ בסכין. והיה מקום לומר דכונתו כהנ"ל שלא

ובט"ז (שם, ס"ק יב') כתב ז"ל ואע"ג דבאיזה מקום לא נוגע האבן מי הרתיחה נוגעים שם ושרי, וכן כתב האיסור והתר (כלל נח' דין סז'). דברי הט"ז אלו מוסבים על דברי השו"ע שכתב שמהני בקערה אבן מלובנת וע"ז כתב דמהני אפי' שלא מגיעה האבן מלובנת לכל חלקי הקערה. ויש לעי' האם חולק גם על גונא דהמג"א של אוגנים ובליות דשמא בליות אלו גדולים יותר מסתם בליות שבקערה ונמצא שרחוק המקום מהאבן המלובנת, משא"כ בקערה שפחות ולכך מהני בהא אבן מלובנת.⁴⁰

מגיע האבן מחמת הגומות שבו וזה קצת דחוק דהגומות קטנות וכן לא בכל סכין איכא גומות, ויותר נראה כפשוטו שלא עומד יפה מחמת שהסכין הוא דבר דק ולא נח עליו יפה, וכן נראה דכאן כתב בל' ואין נכון ולא נראה שמעכב, ואילו גבי כפתורים וכדו' כתב יש להחמיר נראה ל' שמעכב יותר, ולהאמור נחא דאם לא עומד יפה עדין זה לא סיבה שיעכב דסו"ס האבן עומדת על פני כולה, משא"כ היכן שלא מגיע האבן בכלל שניחא יותר לומר שיעכב.⁴⁰ וובגוף הנדון יש להסביר ע"פ דברי המשנ"ב (ס"ק נג') שהביא את דברי הט"ז שכתב אודות קערה שמהני אבן מלובנת אפי' שאין מגיע האבן לכל מקום היות ומי הרתיחה מגיעים וסגי בכך, וגבי אוגנים ובליות הביא את דברי המג"ו וביארו כך ז"ל ומ"מ בקערות שיש להם אוגנים ובליות כעין כפתורים ופרחים שאז א"א להעביר האבן על פני כולו, ואפשר שגם מי הרתיחה לא יגיעו תיכף שם נכון להחמיר שלא להגעיל ע"י אבנים, עכ"ל. העולה מדברי המשנ"ב שבאגנים הבעיה היא בתרתי א. שא"א להעביר האבן על כל הקום, אבל זה לא סיבה עדין דגם בקערה רגילה א"א ובכל אופן מקילים דסו"ס המים מגיעים ב. שתכף לא יגיעו המים הרי שהבעיה היא שצריך שמיד יגיעו המים ובכה"ג לא מיד מגיעים אלא שוהים קצת נמצא שמתקרב, א"כ זה הסיבה שיש לומר שאכן הט"ז הודה באוגנים ובליות שהם מהמים מגיעים אבל זה אינו תיכף, ומאידך החק יוסף מיקל והוא גם לבעיה זו לא חשש וזכה גופא נחלקו, והנה הבאנו את ל' המהרי"ל אודות אבן מלובנת ושם נראה שכתב שמהני כיון שאין בה נצוק ותיכף מגיע ויתכן וזה כונת המשנ"ב, ועדין יש לעי' דגם בקערה סו"ס איכא נצוק דהינו קלוח הן אמת שהוא קטן מאד אבל סו"ס הוא קים וכי יש לחלק בכל דיני עירוי מה גודלו של העירוי, והיה מקום לומר שהכונה בקערה שלא מגיע האבן אינה מחמת בליות שיש בקערה אלא כיון שהיא עגולה והאבן היא מרובעת או מלבנית ואינה עומדת בצורה סימטרית, ולפי"ז אכן זה אינו עירוי דאין כאן נצוק, אבל הא מיהא אינו מגיע מיד

ובמחצית השקל אכן כתב דבאוגנים גם הט"ז מודה, ומאידך בחק יוסף וכן באליהו רבה כתבו שהט"ז אירי גם על אוגנים ובליתות שמהני בהם אבן מלובנת.

להלכה

במשנ"ב (ס"ק נג') הביא את חומרת המג"א, ובשע"צ הביא את דברי המח"ש, וכתב שנכון להחמיר שלא להגעיל מקום שיש לו אוגנים ובליתות ולא לסמוך על החק יוסף שס"ל שהט"ז מתיר, מאחר שהב"ח החמיר בכלל בדין אבן מלובנת שאין כשרה להגעלה מחמת שדינה כעירו.

שפתי השיש

הנה בכל שיש יש בסופו כעין שפה גבוהה ולהניח אבן מלובנת שם לא תמיד זה שייך, ויש לדון אם מהני דהנה כתב המג"א (תנא, ס"ק ז) גבי הכשרת סכינים וז"ל ויש נוהגין ליתן אבן מלובן על הסכין ולערוך עליו ורתחין כמ"ש ס"ו ונ"ל שלא נכון לעשות כן בסכין לפי שבכלי האבן מונח בתוכו יפה משא"כ בסכין

ויש לדון האם דמי לנדון דסכינים שאינו מונח יפה או שאני סכינים שלא עומד עליהם יפה בכלל, או שהוא כמו דינא דאוגנים שהוזכר למעלה שענינם שהמים לא מגיעים עליהם תיכף ומיד ולפי"ז יש להחמיר גם בכה"ג וכו'.
ועי' בהע' ⁴¹

דהרי יש מרחק ממנו לדפנות הסיר, וזה גופא הנדון דכיון דמגיע תיכף מהני משא"כ באוגנים שיש כאן נצוק ממש.

⁴¹ היה מקום לומר דכונת המג"א כהנ"ל שלא מגיע האבן לכל מקומות הסכין והוא מחמת הגומות שבו וזה קצת דחוק דהגומות קטנות וכן לא בכל סכין איכא גומות, ויותר נראה כפשוטו שלא עומד יפה מחמת שהסכין הוא דבר דק ולא נח עליו יפה, וכן נראה דכאן כתב בל' ואין נכון ולא נראה שמעכב, ואילו גבי כפתורים וכדו' כתב יש להחמיר נראה ל' שמעכב יותר, ולהאמור ניחא דאם לא עומד יפה עדין זה

חשש דלא מהני אבן מלובנת מחמת שיפול שם דבר חריף

הנה הבאנו לעיל את דברי המשנ"ב (ס"ק קיד) שכתב שיש להכשיר את השולחנות ע"י אבן מלובן ולא בעירו גרידא, והטעם דחשש לחומרת המהרי"ל שנופל שם פשטידא שהוא גוש והוי כ"ר ולהכי לא מהני עירו ובעי אבן מלובן, ועי' מה שהארכנו שם, ובקצירת אמרים כאן, דהנה אבן מלובן ס"ל למשנ"ב (לעיל ס"ד ס"ק מז) שאבן מלובן חיש' לשיטות שאין דינו ככ"ר וסבר כדברי האליהו רבה (הביאו שם) וכדברי הפר"ח (הביאו בביאו"ל לסט"ז ד"ה דכל) שבגוונא של רב תשמישו שלא בכ"ר מהני אבן מלובן.

והנה כל כל קולת של "רב תשמישו" כידוע הוא מחמת שהוא אינו בן יומו,⁴² ויש לחשוש שמא יפול על השיש או השולחן "דבר חריף",⁴³ דהנה קיי"ל

לא סיבה שיעכב דסו"ס האבן עומדת על פני כולה, משא"כ היכן שלא מגיע האבן בכלל שניחא יותר לומר שיעכב.

⁴² והטעם בזה בפשטות דהנה כל דין הגעלת כלי שאינו בן יומו אינו מדינא דהרי טעם שבו כבר פגום, אלא שגזרו על כלי שאינו בן יומו אטו בן יומו, הרי שהוא גזירה בדיני הכלי ולכך יאה שרק השימושים הקבועים בו יגדירו את שימושי הכלי ולא מיעוט. ובאגרו"מ (או"ח ח"ה ס"ס לא) ביאר ביותר דגזירת חז"ל של אינו בן יומו כאילו הוא בן יומו **הוא על האדם** ולא על המאכל ומאחר שהשתמשו בכלי הזה לצונן נקרא הכלי ככלי שמשמש לצונן ולפיכך אין חשש שמא יבוא להשתמש בכלי בן יומו ללא הגעלה דכולם יודעים שזה הכלי שימושו בצונן ולא יחשבו שהוא כלי שמשמשים בו בחום דהשימוש שבו הוא מועט.

ובנהר שלום כתב ביאור אחר מדוע יש לילך אחר רב תשמישו והוא משום שרב הבליעות יוצאים ע"י הגעלה והם יגררו את מיעוט הבליעות שנבלעו בשימוש שע"ג האור אחריהם ונמצא שמיעוט בליעות שע"י האור יכולים לצאת ע"י הגעלה, וסברא זו קצת צ"ב דא"כ בדבר שרב תשמישו בצונן יהיה חייב הגעלה ולא נימא שלא יצטרכו בכלל בגלל שאזלי' בתר שימוש דצונן, היות וכל ההתר של "רב תשמיש הוא רק בכה"ג שעובר לכה"פ איזה סוג של הגעלה, ולהאמור לסברא זו אין זה דווקא באינו בן יומו, ואולי גם הקולא שיגרור אחריו את מיעוט הבליעות אמרי' רק בדבר שאינו בן יומו, ויש לעי'

דחריף מחליא לשבח פי' שבכוחו להשביח טעם פגום, נמצא שאם נופל דבר חריף כשהוא חם מפליט את האיסור הבלוע ומשביחו וכאן משביח את החמץ הפגום ונמצא שנפלט ונבלע כאחד חמץ מושבח, ונמצא דכלפי חשש חריף הוי כאילו השיש בן יומו ואין כאן התר דאבן מלובנת, ועי' בהע' ⁴⁴

המנהג לשים כיסוי על השיש וטעמו

בפשטות אחר ההגעלה הרי שהשיש ודומיו הוכשרו לפסח ויכול להניח ישירות על השיש כלים וכן דברי מאכל של פסח, אלא דמנהג העולם להניח כיסוי, ולאור האמור לעיל ניתא ביותר היות ויתכן ולא עלתה לו ההגעלה, ובמהלך הדברים יתבאר המקורות במנהג זה והטעמים.

המקור לצורך בכיסוי והטעם

במג"א (תנא, לח) הביא את דברי המהרי"ל בהל' הגעלה (עמ' כא וכב) וז"ל ומהרי"ל כתב דישים סמרטוטין עליהם לאחר הגעלה וכו' נוהגין דשמא יש קצת חמץ בעין, ע"כ דבריו.

⁴³ ויש לדון בהא באיזה דבר חריף החשש, דאי כשהוא חם מחמת בישולו בפשטות בישול מאבד את חריפות הירק, ואי בחריף צונן קיי"ל להל' שחריף ללא דוחקא אין בכוחו להבליע, וצ"ל דהחשש הוא לחריף לח שס"ל לש"ך (צא' ס"ב) שאם הוא לח גם ללא דוחקא בולע, ונמצא לפי"ז שהוא חשש רחוק מאד.

⁴⁴ בחזו"א (ס' קיט, ס"ק טו) כתב שמדוכה שתשמישה בתבלין ומיעוט בעירוב פת עם תבלין אסור להשתמש בה בפסח, ולא מהני בו ההתר של רב תשמיש והוא מהטעם הנ"ל היות וכל ההתר של רב תשמיש בנוי על זה שהוא נותן טעם לפגם וכשמשתמש עם דבר חריף נפל ההתר הזה, וכתב של כל ההתר של רב תשמיש הוא על דבר שאין הדרך בדבר חריף, עכ"ד. והנה בדבריו נראה שכל האיסור הוא רק בדבר שדרכו בשימוש של דברים חריפים כגון מדוכה שמטרתה לדיכת שום שהוא דבר חריף, אבל אם אין דרכו בחריף הגם שפעמים יש בו שימוש לדבר חריף בזה לא אירי ולהאמור שיש אינו מיועד לדבר חריף, ויש לעי'

פי' דהחשש הוא שמא נדבק במהלך השנה בשיש שאריות חמץ וחוצץ הוא להגעלה ולא עלתה לו הגעלה.⁴⁵ ומחמת חשש זה יניח כיסוי שיעזור לאותו מקום בו לא עלתה ההגעלה,

ועוד כתב המהרי"ל (שם) ז"ל אותן תיבות ומגדלין שאוצרין תוכן המאכלים כל ימות השנה, אין נכון להגעילם להסתפק ולהשתמש בהן בפסח, דסתמן כמה וכמה פעמים נשפכו בתוכם מאכלי חמץ כל השנה ואי אפשר לטהרן כל כך **שלא נשאר מאומה בין הדבקים**, ואם נשפך לו עתה שום מאכל בפסח יגבהנו ואולי יתערב בו שום חמץ שנשאר בסדקין, ואיסור חמץ בזמנו במשהו⁴⁶

והנה בשיש רגיל אין זה כ"כ מצוי דכל מה שבעין הולך ותמיד ניתן להסירו ומצוי בשיש ישן שיש בו סדקים ונמצא ששם לא מגיעה ההגעלה, ולא עלה לו מה שהגעיל.⁴⁷ ובהרבה מקומות בצידי השיש קים דבר זה, היות ומחברים שיש נוסף כדי לעשות שפה לשיש ובמקום החבור מצוי סדקים וכן גומות,

⁴⁵ יש לעי' דהנה כל חששות אלו לא קיימות לגבי כלים דלא מצינו שחוששים שמא לא עלתה לו הגעלה, ואילו כאן גבי שיש חוששים, ואולי דוקא בזמנם חשש זה היה קיים כי השיש היה מלא סדקים ובקלות מצטבר שם חמץ שלא רואה אותו ולכך יש חשש שמא לא עלתה לא הגעלה.

⁴⁶ חשש זה הוא רק בפסח שאיסור חמץ במשהו אבל הבא להכשיר שיש במהלך השנה מבליעות איסור כגון שקנה דירה מיהודי שאינו שומר תומ"צ ויש חשש שנבלע שם בעין מאכל שאיננו כשר אים כל חשש דלכאוי שהוא מאכל מועט שבד"כ אמור להתבטל

⁴⁷ יש לעי' בהא דהנה השיש הוא קר ותתאה גבר, נמצא שכל מה שיכול לבלוע אינו אלא בשיעור של כד"ק, ובד"כ עומק הסדק יותר משיעור של קליפה דשיעור זה מעט מאד, א"כ אין כלל לחשוש מחמץ החמץ שבסדקים.

ובפסח יש מה לחשוש בזה היות ומחמירין גם בנותן טעם לפגם, וכן אפי' במשהוא ואין כאן מקום להתיר מחמת שבטל בשישים⁴⁸ וכדי למנוע את החשש שיפלט משם חמץ ניתן לקחת חומר ניקוי חריף המיוחד ומיועד לשיש שלא יתקלקל ולהתז שם ובכך שורף ומכלה את החמץ כשהוא בעין

כיסוי כדי למנוע שיפול שם דבר חריף

עי' מה שהבאנו לעיל שיש מקום לחשוש שגם הפתרון של אבן מלובן לא מהני והוא שאם יפול דבר חריף, וחשש זה הוא קים למרות ההתר של אבן מלובנת וא"כ להכי אם נותן כיסוי אין לחשוש שיפול דבר חריף היות וסו"ס חוצץ בינו לבין השולחן ולא יבלע מהחמץ הבלוע שם.

סוגי כיסויים

נייר כסף

בשו"ע הרב (ס' סה') כתב שלא יניח מפה דכיון שעשוי משתי וערב עובר בין הנקבים של השתי וערב, אבל אפשר להניח חתיכת ברזל וכיו"ב ע"ג השולחן ובכה"ג אין צריך הגעלה דאין עובר בלא רוטב, (ועי' משמרת שלום קכא' דין י' וצ"ע)

והנה ניר כסף עלול להקרע במהלך הפסח ונמצא שהשיש ישאר חשוף ואם ההגעלה לא עלתה יכול להבלע במאכלים חמץ, ואם מניח ניר כסף כפול או ניר כסף בעובי מכובד ודאי שהדבר יותר טוב דהרמטי יותר וכן אין חשש שיקרע ויעבור

⁴⁸ וכלפי חשש בכל ימות השנה כגון שקונה או שוכר מיהודי שאינו שומר תורה ומצוות מחמת החשש של סדקים וכיו"ב יש מקום להקל א. היות ומה שנשאר הוא מועט מאד לגבי המאכל שאמור לבלוע ממנו ב. כבר נפגם ע"י המים שנשפכו שם והמאכלים שהוכנסו לשם

הנה נתבאר שכל ההבלעה דאיכא הוא הבלעה בשיעור של כדי קליפה, נמצא דאם יניח כיסוי בעובי של קליפה גם אם יניח דבר חם עליו ליכא למיחש היות ויצליח להפליט את הכדי קליפה שבשיש, וע"ז ימנע אותו כיסוי של הניר כסף שעוביו עולה על שיעור של כדי קליפה.

אלא דאם מחמירין בחמץ שעוברים בליעות גם ללא רטיבות אם כן כשהוא חם עובר טעם חמץ, ויש לעי'

והנה בכיסוי זה של ניר כסף יש מקום לחשוש שיתחמם דבקל הוא מתחמם ונמצא שמחמת החום יעבור בליעות ואע"פ שהחום הוא לא יותר מדרגה של כלי שני אבל כידוע שבפסח מחמרי' גם בחום דכלי שני⁴⁹

ויש שחששו מחמת הרטיבות שמא יתאסף מים בין הכיסוי לשיש וישהה שם כדי' שעות ויבלעו המים חמת מהשיש כדין כבוש, ושוב יבלעו בחתיכת הברזל ואח"כ יניח קדירה חמה על פח הברזל ויבלע ממנו טעם חמץ ולכך יש להגעיל את השיש

פי י סי

ויש שנהגו לשים פי י סי וכיו"ב ולהאמור דבר זה יותר עמיד ונראה שלא קולט חום ופחות איכא חשש, וא"כ יש להעדיף כיסוי זה מכיסוי של ניר כסף היות והוא פחות מתחמם מאשר ניר כסף וממילא גם פחות בולע, אלא

⁴⁹ ואם מניח סיר הישר מן האש שהוא חם מאד יש לחשוש כיון שהניר כסף מתחמם בקלות יכול להגיע לדרגה של "יד נכזית" (ומקור חומרא כתב בחכמת אדם (שערי צדק שער מצוות הארץ פ"ב בינת האדם ס"ק ט') שהוא מהירושלמי מעשרות(פ"א ה"ד), והוסיף שם מקור נוסף מדין אמבטי' דמוכח שהוא מבשל הגם שהוא בכלי שני, וזה מחמת שהוא שיעור של יותר מיד סולדת בו והוא שיעור של יד נכזית בו) וכאמור יד נכזית כתב החזו"א שלא תלוי בדרגת חום הכלי אם הוא ראשון או שני, וענין כלי שלישי דנו בזה הפוסקים ואכמ"ל, אבל בפסח עם ישראל קדושים ונוהג להחמיר בכל מה דאפשר וא"כ יש לכאור' מקום לחומרא זו ושיעור החום כתב היד יהודה (יו"ד ס' קה' פי' הארוך ס"ק ט') שהוא בדרגה שאינו יכול להכניס את היד בלא שתכווה, ומיד שמכניס את ידו נכזית

שמאידך יש עדיפות על ניר כסף שלכאור' הוא יותר הרמטי מאשר הכיסוי הנ"ל, ועי' בהע'⁵⁰

פוליגל

לדבר זה יש עדיפות היות והוא כפול וכל חתיכה היא בעצם ב' חתיכות, ויש הפסק אויר ביניהם ונמצא שגם אם מגיע מים אין לחשוש להעברת הטעמים דהוא ג' כלים וגם אם חישי' להעברת טעמים מכלי לכלי גם ללא הרטיבות הכא שהוא ג' כלים אין כבר חשש, אלא שמעתי מהגר"מ רוזנר שיש לחשוש מצד המרכיבים שבו דכיון שעשוי הוא מפלסטיק ויש שטענו שמעורב שם חמץ

כיסוי מעץ

יש שנוהגים להניח כיסוי מעץ, שמונח מע"ג השיש טבלאות של עץ והוא כשיש חדש, ולהאמור בדבר זה יוצא מכלל כל החששות.

להניח דבר מה מתחת לסירים

והמורם מכל החששות הנ"ל שלא להניח שום דבר חם על השיש וכשבא להוריד סיר ישים משטח של דבר מה מתחתיו ובכך ימנע את החששות הנ"ל.⁵¹

⁵⁰ אלא דיש לעי' דהנה איתא בשו"ע לקמן (ס' כב') גבי תנור של בית החורף שאין לשום עליו שום דבר מחשש שמא הניחו עליו חמץ בעודו היה חם ובלע ונמצא שמניח עליו זה עתה בפסח אוכל נפלט ונבלע למאכל. וכתב שם המשנ"ב (ס"ק קלו') שאם הניח ברזל וכה"ג או שטח בטיט כעובי אצבע יכול להניח שם והנה כל מה שיכול להבלע שם הוא כדי קליפה בלבד ואעפ"כ כדאי הוא בהפסק של עובי אצבע, וזה אינו לא בניר כסף, ולא בפ"י סי', ויש לעי' ⁵¹ ויש לעי' דהרטיבות שם מועטת ולא הוה ממש ככבוס, ובעוד קיי"ל שהכבישה אינה אוסרת אלא מה שבתוך הכבישה ולא ממה שמעליו, וכאן הניר כסף אינו אלא מעל גבי המים ונמצא שכל מה שנאסר מחמת כבוס אינו אלא המים בעצמם ולא הניר כסף שמעליו

הגעלת כיורים

סוגי כיורים

גב כיור הנדון פשוט יותר מאשר בסוגי השיש שהובאר לעיל דהנה אם הכיור הוא מחרסינה כמו שיש ברב הבתים הרי שדינו של "כלי חרס" ולא עלתה לו הגעלה דכאמור כלי חרס בולע ואינו פולט את כל הבליעות בו ותמיד יש לחשוש שמא נשאר בו בליעות של חמץ שאין ההגעלה מפליטה אותם, ומה שמקובל הוא להניח כיורים מפלסטיק ע"ג הכיור ואם הוא מנירוסטה הרי שדינו של "כלי מתכות" ועלתה לו הגעלה, ולהלן יבואר אופן ההגעלה בו

חששות של חמץ בכיורים

החמץ המצוי בבליעות הכיור הוא מהחשש שמא שנשפך שם דיסה וכן איטריות וכיו"ב כדין החשש שיש על השיש ומצוי חשש יותר קרוב והוא שלפעמים שוהים כלים בכיור יותר מיום ובכיור יש מים, ובכלים יש שאריות של חמץ ומדינא "דכבוש" בלע הכיור את החמץ הקים בו אלא שהחשש שיפול לשם אוכל בפסח כמו על השיש רחוק יותר דלא מניחים שם אוכל, אבל ישנה נפק"מ נוספת והוא שמניח שם כלי הפסח במטרה להדיחם ואם מדיח אותם במים חמים מחמת החום נפלט מהכיור בלע החמץ הטמון שם ומבליע בכלי פסח.

ויש לדון אם יש לחשוש שעובר מים חמים מהברז אלא ניקוז של הכיור שנמצא ממש מתחת לניקוז של כיור החמץ ומחברם ונמצא שעולה חמץ

ויש שהקפידו בכל ימי הפסח שלא לשפוך שום דבר חם אל הכיור הגם שמניח כיור נוסף, והוא מהחשש הנ"ל שיעבור מהחמץ הקים מתחת לניקוז ויעלה ויבליע וכן יש לחשוש אולי מדינא "דנצוק"

הגעלה הכיור ע"י כף חשמלית

יש אפשרות שיסתום את חור הנקוז של המים וימלא מים בכיור ויניח בתוכו כף חשמלית ובכך יצליחו המים להתחמם ונמצא שהוא עירוני דכלי ראשון, אלא שצריך לשים לב שאכן הכף החשמלית מצליחה לחמם את המים את כל המים עד כדי שיבעבעו, וכאמור אם הכיור הוא מחרס לא עלתה לו הגעלה

ברזים

החשש של חמץ בברזים הוא מחמת הזיעה שעלה אדים מהמאכל, וכאן כל הבליעות אינם יותר מאשר שיעור של עירוני לכך מהני גם הגעלה ע"י עירוני, וע"י לעיל שהבאנו את החששות שלא יועיל עירוני ובעיקר את דברי הפרמ"ג שאין העירוני נוגע בכל המקומות, וקושי זה הוא הוא כאמור רק בשיש אבל בברז יכול לערות ובנקל יגיע לכל המקומות ובמיוחד אם יעשה כן כמה פעמים

ויש שנהגו לשים שרוולים מנילון ע"ג ויש לעי' אם יש ענין בחומרא זו אחר שעלתה לו ההגעלה בקלות

הגעלת קירות השיש

הנה אותם חששות שיש על השיש עצמו כן יש לחוש בקירות שסביבות דפעמים ניתז דבר גושי כגון דיסה וכדו'.

ועוד יש לחוש מצד זיעה, דכשהניח על השיש יצאו להם אדים מהסיר ונבלעו בקירות, וכן ה"ה שיניח סיר עם מאכלי פסח חמים יצאו אדים ויפלטו

את החמץ הבלוע שבקירות הישר אל תוך סיר הפסח.⁵² והנה החשש זיעה
דכאן הוא אינו מלמעלה למטה אלא מהצדדים ויש לדון בזיעה זו ועי'
בהע'⁵³

⁵² ולכאור' חשש זיעה ליכא היות וכל זיעה הוא חשש מלמטה למעלה אבל לצדדים
ליכא למיחש.

⁵³ דין זיעה במקורו הוא על זיעה הבאה מלמטה למעלה, ונדון זיעה מהצדדים
דהינו אם כלפי הצדדים יש מקום לחשוש דנו בזה הפוסקים ואכתוב בקצור,
בפרמ"ג וכן בחו"ד (מש"ז ריש צד) מוכח להדיא שגם זיעה מהצד אוסרת.
ומאיידך בדרכי תשובה (ס"ק קסג) הביא את דברי הבית שלמה (יו"ד ס' קסב)
שכתב שנראה דיש לאסור רק אם ידעי' בוודאי שהגיע לשם דז"ל שם והא ודאי
דהזיעה הולכת גם מן הצדדים וזיעה שבמרחץ יוכיח, אמנם זה ידוע גם לחוש
שעיקר הזיעה הולכת למעלה, ולצדדין הזיעה מתמעט וכל שמתרחק יותר מחום
המים ככה תתמעט הזיעה וכו', וא"כ כשישפך מעט חלב חם על קרקע הכירה לא
תתפשט הזיעה לצדדין רק מעט בכמות, וא"כ יש ספק אם הגיע הזיעה אל הקדירה
לצדדין יש לכאור' להתיר התבשיל מספק ספיקא עכ"ל וביאור הדברים א. ספק אם
בכלל הגיע ב. וגם אם הגיע יש לומר שהגיע רק מעט ובביאור הדברים בפשטות
הוא שזיעה נבלעת ע"י הלחץ לכך אם זה במקום מכוסה מכל צדדין נבלע ע"י לחץ,
אבל אם הוא במקום מגולה ויש לזיעה להיכנס ללכת ממילא לא נבלעת בקלות ולכן
איכא מס"ס להתיר, והדבר תלוי בקרבת המקום והתרחקותו שאם יתרחק עוד יותר
מהצד לא יגיע הזיעה לשם כלל וגם תלוי בכמות החמץ ואיכות החום

וביד יהודה (ס' צ"ד ס"ק ב) כתב בפשיטות שזיעה מהצד אינה אוסרת וכן כתב בס'
לקט יושר (חלק יו"ד עמ' 2) והטעם כתב "הואיל ואפשר לזיעה להתפשט לצד
אחר ולא נוח לה לעלות לקדירה" ויש לדון אם אין לאסור גם בכה"ג שראינו
שפגע זיעה בקדירה, מצוי מאד שמתבשל ע"ג הג"ז סיר בשרי ולצידו נמצא מיחם
מים העומד למים חמים ובמקרה פתח את המכסה ועלו אדים המכונים זיעה לתוך
המיחם, דאם נימא שגם זיעה מהצדדים יש להם חשיבות הרי שיש לדון מה דינו
של מיחם זה שלבטח קיבל מהאדים השוכנים לצידו, וביותר שבד"כ היד סולדת
אם זה על האש, ואפי' אם אין היד סולדת אבל המיחם חם, יש מקום לאסור
כמבואר לעיל (מלבד היד יהודה שנטה להקל), ואי נימא שאסור נמצא דלמים יש
דין בשר ולא יכול להתשתמש בהם להכין קפה, ובנדון דידן הוא לגבי חמץ

לכך העצה גם את הקירות לכסות, אלא דכאן לכאור' מספיק ניר כסף דק יותר דזה כבר מונע את הזיעה, רק דיש לשים לב שיהיה ניר כסף אוטם ושלא יקרע

גובה הכיסוי

יש שכתבו עד גובה הקדירות, ויש לעי' אמאי הרי אם החשש הוא שניתז יש לחשוש שניתן גבוה יותר, וכן אם החשש הוא זיעה ודאי שהגיע גבוה יותר.

גז

מערכת הגז מתחלקת לכמה חלקים א. החצובה שעלה עומד הסיר ובל' הרמ"א הוא דריפו"ס ב. המבערים שהם כעין כיפות שמונחים על האש היוצאת. ג. קרקעית הגז על כל שלוחותיה.

חצובה

כתב המהר"י וייל (ס' קצג') דצריך ללבן החצובה שקורים דריפו"ס. וכן כתב הרמ"א להל' (תנא' ס"ג) ז"ל חצובה צריכה ליבון, ובמג"א (ס"ק יב') ביאר שהחשש דשמן נשפך עיסה עליה.⁵⁴ ובמשנ"ב (ס"ק לד) כתב דמעיקר הדין אין לחשוש לזה א. דב' קדרות הנגעות זו בזו אין הבליעה יוצאת בלא רוטב⁵⁵ ב. גם יש לתלות שאף אם

⁵⁴ ובאמת שנדון זה קיים בכל ימות השנה שאנו מבשלים מע"ג החצובות קדירות בשר וקדירות חלב על אותה חצובה, ולכאור' היה ראוי ליחד חצובה מיוחדת לבשרי ומיוחדת לחלבי, וראיתי שכך כתב במקור חיים (חידושים ס"ק טז) שיש ליחד בכל ימות השנה לבשרי ולחלבי, ובשו"ת כת"ס חיו"ד סי' נ"ד מאריך בשאלה זו ומלמד זכות על המקילים להניח קדירות בשר במקום שבישלו בו קודם לכן חלב, ומ"מ מסיים "כל הירא דבר ה' מדקדק ונזהר שיהיה לו חצובה מיוחדת לקדירה חולבת". אלא דבפסח החשש יותר להיות ואנן מחמרי' שעובר גם בלא רוטב והוא רק מחמת חומרא דחמץ

⁵⁵ ובגוף הנדון דחצובה מה שמחמירים בפשטות אין הכונה אע"פ שאין רוטב נחמיר משום חמץ, אלא החשש הוא שמא ישפך מהתבשיל שמבשל בפסח עצמו

נשפך כבר נשרף והלך לו היות ובכל שעה הוא על האש, ולכך כתב דדי לו בליבון קל, וכתב דבדיעבד אף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל אין לאסור

אל החצובה, והוא יעביר כיון שהוא רטוב מטעם החמץ הבלוע בחצובה הישר אל תבשיל הפסח, נמצא דכל החשש סו"ס הוא רק מחמת הרטיבות, אלא דמהפרמ"ג אין נראה כן דכתב ביו"ד ס' קה' (שפ"ד ס"ק כב') גבי ב' קדירות חמות ז"ל מ"מ לכתחילה אין לעשות כן ליגע ב' קדירות חמות אפי' אין בהם תבשיל, עכ"ל הרי משמע שיש חשש שיעבור משום מה גם ללא רטוב ונמצא דמחמת חומרת חמץ חישי' לזה, וא"כ ה"ה בשיש יבש, ומאידך בפרמ"ג (קה' שפ"ד ס"ק ג') כתב הפרמ"ג שהחשש בב' קדירות הוא מהחשש שיתז ניצוצות מהתבשיל אחד לשני, (וכן מבואר בש"ך ס' קיח' ס"ק לו') הרי שללא זה אין כל חשש וא"כ בשיש יבש אין כל חשש, ושו"ר בט"ז בס' צח' ג' שהביא בדעת הרמ"א שחשש לכתחילה, דהנה יש דין שאין לאפות פת שתהא חלבית, מחשש שמא יאכלנו בדבר בשרי ואכמ"ל בפרטי הדינים, ומובא עוד שכן אין לאפות פת בתנור שהיה בו בשר, וזה אפי' אם אופה את הפת בתוך תבנית, ובביאור הדברים כתב הט"ז שהחשש שמא יעבור בליעות מהתנור הבשרי לתווך המחבת, ולכאוי' אין כאן בעין אלא כל החשש שמא יעבור בליעות מכלי לכלי, והרי קיי"ל דאין עובר מכלי לכלי בלא רטוב, וכתב הט"ז שהרמ"א הזה הוא לכתחילה שהחמיר הרי שיש חשש לכתחילה להחמיר גם בב' קדירות, ועי' בפרמ"ג שם, ומהא דכתב במשנ"ב שאין להחמיר בזה הרי שלא החמיר את דברי הט"ז

והנה בגוף החשש של רטיבות השיש יש לדון, דנחלקו הפוסקים, דעת החו"ד (ס' צ"ב ס"ק כ') שרוב מועט אינו מעביר בליעה, ומאידך דעת הפרמ"ג דכל רטיבות שהוא מעביר, ולהאמור לדעת הפרמ"ג הדבר מצוי ביותר שפעמים רבות השיש רטוב, וגם לחו"ד דבמעט ליכא חשש עדין יש לחשוש דפעמים שבשיש יש מים בשיעור שכבר יכול להעביר, ואין להתיר מצד נ"ט בר נ"ט דנימא מהשיש החמץ למים וההמים לקדירה, דהוה נ"ט בר נ"ט דאיסורא.

ועי' בחק יעקב (ס"ק נה) גבי דינא דהכשרא של השולחנות ותיבות שכתב שהו"ע שיש לערות עליהם מחמת שפעמים נשפך וכתב שם שכל החשש הוא רק מחמת שנשפך אבל זה שמצניעים שם לתוכו חמץ חס אין בכך כלום וז"ל כיון שנותנים בו עם הכלים שבתוכם החמץ ואינו מבליע שום דבר כיון שיש הפסק הכלי להכי הוצרך הטעם שנשפך עליו המרק, עכ"ל, הרי להדיא של חשש לומר הנ"ל שיעבור בלא רטוב.

ונראה שאין זה החצובה של ימינו דאם כתב שכבר נשרף מחמת האש הרי שכל החצובה היתה תחת שליטת האש, אבל החצובות שבכירי גז שלנו שמסגרתם גדולה ואין כולה על האש ממש, לא שייך הטעם שאף אם נשפך נשרף והלך לו, ולפי"ז חייבים ללבנו ליבון חמור, ולכן עדיף לקחת חצובה מיוחדת לפסח.

ולכאור' יש להקל בשימת נייר כסף בלבד דכאן הוא כבר ג' כלים ובכה"ג אין להחמיר שיעבור בלי רטיבות וקשה לומר שמחמת חומרא דחמץ נחמיר גם בג' כלים

רק יש לשים לב שעל החצובה הניר כסף נקרע בקלות יותר מאשר כשהוא על השיש, ולכן יש להחליף בעת הצורך

מבערים

כיון שגם עליהם מצוי שנשפך עליהם תבשיל של חמץ, לכן ינקם כראוי, ובפרט את הנקבים שהאש יוצא מהם, ויבעירם כשהם מורכבים על הכיריים כדרכם עד שיתלבנו ליבון קל, רק יש לברר כמה זמן צריך שיבער

משטח הגז

יש להגעילו מב' סיבות א. שאם יפול שם תבשיל של פסח שלא יאסר. ב. האדים של המשטח יעלו על המאכל ויאסרוהו מהבליעות שבהם לכך העצה היא שיתן שם חומר פוגם וינקה איתו ולאחר שהתיבש כבר יערה עליו מים רותחים ויצפה עם ניר כסף. אלא דיש עדין לחשוש שנפל שם דבר חמץ גוש ולהאמור לעיל עירוני לא עוזר בכה"ג

כפתורי הגז

רואים לעיני כל שהוא אינו נקי לכלוך זה מגיע מידים שעסקניות בבישול ובהכנת המאכלים שחלקם מהם ודאי הוא מאכלי חמץ, לכך ינקה אותם היטב ויערה עליו מים חמים

מכסה הגז

הדבר בלוע מאדים של מאכל ופעעמים שהמאכל הוא חמץ ונמצא שבלוע חמץ וכמשבשל מאכל של פסח גם הוא מעלה אדים ואדים אלו מפליטים את החמץ הבלוע, ועי"ז נכנס לתבשיל של הפסח והוא חמץ גמור דזיעה הוה כהמאכל עצמו. לכך הכי טוב להוריד את המכסה ואם לא שיך שיצפה אותו בגיר כסף.